

III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu

III Эл аралык Түрк элдеринин салттуу спорттук оюндары симпозиуму

International IIIrd Turkish Folks Traditional Sports Games Symposium

III Международный симпозиум традиционных спортивных игр тюркских народов

ÖZETLER • ABSTRACTS

ТЕЗИСТЕР • ТЕЗИСЫ

22-23 / 11 / 2018

**III ЭЛ АРАЛЫК ТҮРК ЭЛДЕРИНИН САЛТТУУ СПОРТТУК
ОЮНДАРЫ СИМПОЗИУМУ**
22-23-ноябрь 2018-жыл

ТЕЗИСТЕР

**III. ULUSLARARASI TÜRK HALKLARININ GELENEKSEL SPOR
OYUNLARI SEMPOZYUMU**

22-23 Kasım 2018

ÖZETLER

**INTERNATIONAL IIIRD TURKISH FOLKS TRADITIONAL SPORTS GAMES
SYMPOSIUM**

November 22-23, 2018

ABSTRACTS

www.manas.edu.kg

e-mail: sempozyumth2018@gmail.com

Adres: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Cengiz Aytmatov Kampusü,
Kasım Tinstanov Konferans Salonu, Çal Mikrorayonu, Bişkek / Kırgızistan
İletişim Tel: + 996 700 92 65 59 / +996 552 08 11 82

УДК 796/799

ББК 75.727

Y-99

Y-99 III Эл аралык Турк элдеринин салттуу спорттук оюндары симпозиуму. Тезистер = III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu. Özeler. Б.: 2018. – 60 б.

ISBN 978-9967-9144-0-7

Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин Башкаруу көнешинин № 2018-19.131 чечими боюнча басылды. Басууга 26.06.2018 кол коюлду. Нускасы 200.

КТМУнун Басмакана бөлүмү. Бишкек ш., Жал к.р., КТМУнун Ч. Айтматов атындагы кампусу.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 26.06.2018 tarih ve 2018-19.131 Nolu kararı ile basılmıştır. KTMU Cengiz AYTMATOV Kampüsü, Çal, Bişkek.

Y 4204000000-18

УДК 796/799

ББК 75.727

© КТМУ, 2018

ISBN 978-9967-9144-0-7

УЛУТТУК ОЮНДАР АРҚЫЛУУ ДҮЙНӨ ТААНУУ

А. Ч. КАКЕЕВ

Белгилүү болгондой оюн адамдардын ишмердүүлүгүнүн эң маанилүү бөлүгү болуп эсептөлөт, анткени адам оюн арқылуу маданияттын негизги байлыгын өздөштүрөт. Жалпысынан оюндарды спорттук, окууту, аскердик, изилдөөчүлүк, физикалык жана интеллектуалдык түрлөргө бөлсө болот. Оюн өзүнүн маңызы боюнча имитациялык, туурочулук мүнөздө болот.

Сунуш кылышын жаткан макалда кыргыз элинин улуттук оюндардын фолклордун, ошондой эле айрым жазуучулардын жана изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде каралышын талдоого аракет жасалды.

Албетте биринчи кезекте кыргыздын баатырдык эпосу Манаста айтылган улуттук оюндар каралды. Уулу эпосубузда тойлордо аштарда өткөрүлгөн оюндарга күрөш, жамбы айтуу, ат чабыш, тогуз коргоол, ордо ж.б. Сыяктууларга арналган биртөп эпизоддор бар. Бир эле мисалда улуу Манастын радиусу кырк тапан болгон Ордодо ойногондугу, байгеле 200 тай коюлгандыгы айтылат.

Биздин улуу жазуучубуз Ч. Т. Айтматов өзүнүн «Атадан калган түяк» аттуу ангемесинде аскердик оюндарды ойногонун, ал эми «Ак кеме», «Гулсара» ж.б. повесттеринде күрөш, оодарыш, тыыын энмей, сыйктуу оюн-шоок өзгөчө таланттуу баяндайт.

Белгилүү тарыхчылардын бири Белек Солтоноев өзүнүн «Кыргыз элинин тарых боюнча материалдар» аттуу 1895 жылы баштаган эмгегинде кыргыз элинин оюну деген бөлүмүндө ордо, тогуз коргоол, оромпай ж.б. көп оюндары болгондугун белгилейт. Атайын Ордо деген болумундо бул оюндун 22 эрежесин жазып кеткен.

Бүгүндү күндөгү элдик оюндар темасына кайрылган авторлордун эмгектердин ичинен профессор, медицина илимдеринин доктору Карасаева А. Х. редакциясы астында чыккан. Эмгек өзгөчө айырмаланып турат. КУИАнын корреспондент-мүчөсү, профессор О.Ж. Осмоновдун пикири боюнча кыргыз элинин каадасалгтарын кайра жарагаттуу ишинде көчмөндердүн бүткүл дүйнөлүк оюндары өзгөчө маанилүү ролду ойноду. Бул ойдо эч бир калет жок.

Ачкыч сөздөр: элдик, улуттук, оюн, дүйнө, тааным, күрөш, жаа, ордо, чүкө, көк бору, ат чабыш, байге.

TÜRK HALKLARINDA GELENEKSEL SPOR OYUNLARININ RİTUELLERİ

Mehmet TÜRKMEN

Üstteki bu beş sosyal bilimcilerin yazılı kaynaklarında yapılan kısa yolculuktan sonra geleneksel spor ve oyunları bir toplumun sosyal sermayesi olarak görülebilir. Geleneksel spor ve oyunlar dünyasında keşfedilecek pek çok şeyin var olduğu görülmektedir. Burada sunulan terimler, kavramlar ve perspektifler tarihsel içerikli ve istekli olmakla birlikte sosyoloji, kültür ve antropoloji bilimlerinden gelmekte olup, gelenek-

sel oyun ve sporlarla bağlar kurma ve topluluklarda kültür ve kimlik oluşturma konusundaki rollerini daha fazla analiz etmenin birçok yolunu sunmaktadır.

Geleneksel Sporların ritüelleri olarak oyunların yapıldığı yerler, günler/takvim, ödüller, boyalar (sıklet), dereceler, usta–çırak ilişkileri, giyim-kuşam, sosyal prestiji vb. unsurlarıdır. Oyunların tüketimle şeklinde gördüğümüz, ama çoğu kez anlam veremediğimiz bir takım ritüelleri anlamlandırmayı; bunların toplum için oynadığı rol hakkında genel söylemlere katkıda bulunmak, geleneksel oyunlar yoluyla yeniden güncelleştirilmesinden ibaret olan bu ritüellerin araştırımıya muhtaç alanlarına işaret etmeyi amaçladık.

Sosyolojik ve kültürel kavramların çoğu, yerelden ulusal kimlige uzanan kolektif kimlik olgusu ile bağlıdır. Kollektif kimlik olgusunu meydana getiren kültür, bilinc altı-üstü, hafıza/ bellek, arketip, arkaik, semiyoloji, habitus, gelenek-görenek dediğimiz ritüel uygulamaları vb. birçok kavramlar bulunmaktadır. Bu konular sadece karmaşık olmayıp, aynı zamanda çok yönlü tartışmalı bir konudur. Ayrıca söz konusu kavramlar birbirlerini kisman kapsasalar da yöntemlerinde oznel ve tarihi, nesnel ve psikolojik farklı yönelimleri bulunmaktadır. Her iki duruında da biz bunların tüm argümanlarını ispatlamaya değil, rezantasyon olarak sadece geleneksel sporların ritüeli anlatmaya ve örneklemeye çalışacağız.

ЭТНОСПОРТ В РАЗВИТИЕ ОБЩЕТЮРКСКОГО СОЗНАНИЯ

Насридин НАЗАРОВ

Общетюркское сознание, развиваясь под влиянием социально-культурных факторов, занимает ведущее место в самосознание и этническое развитие определенной нации и народности. Отрадно, что в жизни тюркоязычных народов, имевшие ранее кочевой и полукочевой образ жизни, животноводство, которое занимало важное место не только в экономической жизни, традиционно занимало и ныне занимает основную часть социально-культурного пространства тюркского суперэтноса.

Лакайцы как часть тюркского суперэтноса, сохраняя и приумножая социально-исторические традиции, присущие тюркоязычным народам, на свадьбах при обрезании, при женитьбе сына и на пиршествах часто организуют традиционные игры. Лакайский говор является кинчакским диалектом, они проживают в основном в центральном и южном Гаджикистане и в северном Афганистане. Как полу-кочевое тюркоязычное население в их традиционных спортивных играх преобладают элементы животноводства. В этноисторическом развитии лакайцы достигли определенных успехов в животноводстве, и в результате, вывели породы лошадей породы Лакай, также они вывели породы Гиссарских овец. Эти аспекты естественно обеспечивают развитие этнического самосознания народности.

РАЗВИТИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ВИДОВ СПОРТА И СОСТЯЗАНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ ТЫВА

Инга МЕНДОТ - Э. Э. МЕНДОТ

В такой многонациональной стране, как Россия, испокон веков формировались и развивались национальные виды спорта, которые на протяжении многих лет подвергались различным изменениям в зависимости от условий, уклада жизни, а также под воздействием военных действий и различных идеологий. В настоящее время некоторые этнокультурные традиции национальных видов спорта почти забыты, а если сохранились, то в сильно измененном виде.

Важным компонентом народной культуры являются национальные виды спорта, сыгравшие огромную, жизненно важную роль в истории своего народа. В свою очередь национальные виды спорта, с одной стороны, являются частью всей народной культуры, а с другой – частью системы физической культуры. Существенным отличием национальных видов спорта от других форм физической культуры является состязательная направленность, обязательное наличие соперничества, борьбы.

Тувинцы – один из коренных народов Саяно-Алтайского нагорья на юге Сибири (бассейн Верхнего Енисея). Прежние названия тувинцев – урянхайцы, сойоты, сойоны, самоназвание их – тыва кижи. Они проживают в Республике Тыва (примечание: Тыва – этническое название народа на родном языке, Тува – русский вариант названия), входящей в состав Российской Федерации. Столица Тывы, город Кызыл, является географическим центром Азии.

Возникновение народных физических упражнений и видов спорта у народов, проживающих на территории современной России, как и у других народов мира, относится к первобытному обществу.

Условия жизни требовали от древних тувинцев улучшения техники и тактики охоты, подготовки к охоте молодого поколения. Этим во многом объясняется возникновение подвижных игр, носящих характер подражания животным и птицам. Все эти и другие игры отражали общественный строй древних тувинцев, живших в доклассовом и классовом патриархально-феодальном обществе. В более поздний период игры, отражающие трудовой процесс, не были направлены непосредственно на предмет труда, а приобретали относительную самостоятельность в виде физических упражнений. В течение времени менялись характер и культура тувинского народа, и в связи с этим появились новые формы физических упражнений и игр.

И.Ф. ФЭЛЭҮЕТДИНОВ ҚӘМ БАШКОРТ ХАЛЫҚ УЙЫНДАРЫ

Гульнар ЮЛДЫЗАЕВА

Филология фәндәре докторы, профессор, Башкортостан Республикаһы Фәндәр Академияһының ағза-корреспонденты, РФ гуманитар фәндәр Акаде-

мияны академигы, Ресей Федерацияның һәм Башкортостан Республикасының атқаҙанған мәзәниәт хөзмәткәре Ишмөхәмәт Филметдин улы Ғәләүетдинов (1948-2015) Ресей гуманитар фәндәр өлкәһе эшмәкәрлегенә зур өлөш индерүесе ғалим. Ул Башкортостанда ялан, камера һәм эдицион археографияны тәүгеләрзән булып башлап ебәреүселәрзен берене лә.

Филми статьяла И.Ф. Ғәләүетдиновтың башкорт халқының ауыз-тел ижадын өйрәнөү өлкәнендәге фәнни хөзмәттәренең әһәмиәтенең һәм роле қарала, шулай ук ғалимдың тыуған яғы Учалы төбәгенен рухи миражы яктырыла. Балалар фольклорын йыйыу, өйрәнеү һәм бастырып сығарыу ғалим эшмәкәрлегендә сит тема түгел. Студент сактарынан ук ул башкорт уйындары буйынса материалдарын кинә фильм даирәлә бастыра башлай, экспедицияларҙа ла әүзәм катнаша. Ғалим-дыйң уйындарға, ауыз-тел ижадына бәйле илленән ашыу фәнни мәкәләләре, шул исәптән китаптары донъя күргән.

Курайза башкорт халыҡ қойзәрен оста башкарған, фольклорға, уның рухи ынйыларына битараф булмаған ғалим үсеп килгән быуынга “уйын һинең өсөн тормош мәктәбе, хөзмәткә әзәрләпсөү сараһы һәм халқының изге гөрөф-гәзәттәрендә һәйбәт тәрбиә алышын асыл сығанағы” [Ғәләүетдинов, 1994, 4-се б.], - тип өндәшә.

Ғалим И.Ф. Ғәләүетдинов халыҡ уйындарын өйрәнеүсе генә түгел, ә үзе халыҡ қуңделенән йыйылусы, башкорт теленән генә түгел, рус теленә тәржемә итеп, кинә фильм әйләнешкә индерүесе лә. Ул уйындарзы өйрәнеп, үз хөзмәттәндә “hayahuňız җәшәп булмағандай, тормошондо уйындарның күз алдына килтереү мөмкин түгел” [Ғәләүетдинов, 1994, 4-се б.], – тип билдәләй.

Башкорт халыҡ ижадына ғашык булып үсән ғалимдың эштәре бөгөнгө көндө лә дауам итә. Уның хөзмәттәре нигезендә фәнни мәкәләләр, китаптар языла, диссертациялар яклана. Халыҡ уйындарын тушлау, ғөмүмән, башкорт халқының рухи ынйыларын йыйыу эше әле лә Тарих, тел һәм әзәбиәт институты фольклорсылары тарафынан Башкортостанда, уға курше өлкәләрзә дауам итә. Фольклор экспедицияларында халыҡ ижадының асыл гәүһәрзәре йыйыла, ойранела, кинә фильм даирәгә сығарыла. Ишмөхәмәт Филметдин улының “халыҡ ижады һүтү менән һүтәрүүнү үсән балағына киәсәкүр рухи яктан бай, физик яктан косло була” [Балалар фольклоры, 1996, 4-се б.] тигән һүззәрепең хаткылығын иңбатлаш. Башкортостанда үзенең телен, тамырын, халқының тарихын, ушың горофф-гәзаттарен белеп, тойон үсән қүрепекле кешеләр җәшәй.

Акыл һүррәр, И.Ф. Ғәләүетдинов, телсә, халыҡ ижады, башкорт уйындары, фольклор, йыйыу, өйрәнеү, публикация

ALTAY CUMHURİYETİ'NDE GELENEKSEL SPORLAR VE OYUNLAR

Cengiz BUYAR - Cemil ŞİMŞEK

Altay Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu içerisinde bulunan batısında Kazakistan, doğusunda Tuva ve Hakas Cumhuriyetleri, güneyinde Mogolistan ve Doğu Türkistan'ın bulunduğu özerk bir cumhuriyettir. Başkenti Gorno Altaysk (Dağlı Altay)'dır.

games due to technological developments. Although traditional games have a great importance in terms of obtaining values, modern games have caused the traditional games, that have contributed greatly to values education of children, to be forgotten. Traditional children's games enable children to socialize, collaborate and to get to know each other. Children that develop with the help of games, in terms of social and cultural aspects, learn many social and cultural values such as love, respect, justice, friendship, sharing, solidarity, cooperation, goodness, evil, injustice, honesty, obeying the rules and so on, through the education of values within the games. In modern games, however, instead of this behavior, asocial and selfish behavior is observed in children. In our study, the rules of some traditional children's games, the way they are played and the values they teach will be mentioned, the importance of traditional games in values education will be emphasized.

Keyword: Traditional games, Values education, Culture, Tradition

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GELENEKSEL KIRGIZ ÇOCUK OYUNLARININ ARAŞTIRILMASI

Atilla ÇAKAR - Bilal DEMİRHAN

Yapılan araştırmada toplumların geleneklerini ve kültürlerini gelecek nesillere aktarımında kullandıkları en önemli etkenlerden olan Geleneksel Kırgız çocuk oyunları hakkında Kırgız çocukların bilgi düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya Bışkek şehrinden farklı bölgelerinden 9-15 yaş aralığında 230 çocuk dahil edilmiştir. Çocuklara 12 geleneksel çocuk oyunu ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı soruldu. Oyunlar ile ilgili bilgisi olduğunu ifade eden çocuklara bu oyunu oynayıp oynamadığı sorusu yöneltildi. Elde edilen verilerin SPSS 15.00 Paket programı kullanılarak sayısal ve yüzde frekanslar hesaplanmıştır. Çocuklara yöneltilen 12 çocuk oyunundan 4 çocuk oyununu çocukların hiçbirinin daha önce oynamadığı, 3 çocuk oyununu sadece 1 ila 4 arasında çocuğun uygulama şansını bulduğu, bunun yanı sıra 3 oyuncu çeşidine çocukların %50' den fazlasının bilgilerinin olduğu görüldü. Çocukların en fazla bilgi sahibi olduğu ve uygulama şansı buldukları çocuk oyunun ise % 84,3 ile Ak Terek, Kok Terek/El Çabar/Çartek oyunu olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; çocukların büyük bir çoğullugunun küreselleşme sürecinden birçok alanda olduğu gibi geleneksel oyunları hakkında bilgi sahibi olma ve uygulama açısından da olumsuz etkilendikleri, bunun sebebinin teknolojik dijital oyunların çocukların bir arada geleneksel oyunlarını oynamalarına ve oyun kültürlerini birbirlerine aktarmalarına imkân vermediğinden kaynaklanmış olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kırgızistan, çocuk oyunları, Küreselleşme, Kültür

же на звук серебряного и золотого горна.

Ключевые слова: Саяно – Алтай, Хонгорай, Тува, Алтай, конские состязания, борьба, игра в кости.

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF TRADITIONAL GAMES AND COMPUTER GAMES ON SOCIAL AND EMOTIONAL DEVELOPMENT OF CHILDREN

M. Fatih BİLİCİ - Ömer KAYNAR - Furkan ŞAHİN

Traditional games are the games where the players play in the form of a competition by determining the rules of the game according to the players themselves and in this game physical activity is at the forefront. Digital games are games that are programmed with various technologies and enable users to log in with a visual environment. The child, who learns social and cultural values through play, actively contributes to his / her physical development by taking part in the game, develops the social aspect by contacting the peer group in which he / she is involved and the game that makes the child happy makes a positive contribution to the emotional development of the child. Computer games teach the child to think, decide, and act alone, making the child addicted to the virtual world. This may lead children to wrong tendencies. As a result, the game environment that we prepare for our children unconsciously and the shape of the game we play can directly affect our future and the structure of society. The computer games that we unconsciously play to please our children, can cause social wounds to be opened.

TRADITIONAL CHILDREN'S GAMES AND VALUES EDUCATION

Ayça GENÇ - M. Furkan ŞAHİN - A. Hande BAŞKAN - Erkut TUTKUN

Children begin to learn most of their knowledge as the product of their immediate environment. As we emphasize the importance of behaviour such as sense of responsibility, protecting the environment and keeping it clean, helping the old, sick and helpless people, love, respect, honesty, justice etc. for our children from past to present; we actually set a structure for the education of morality, character, ethics and values. Words such as good-bad, right-wrong, beautiful-ugly guide our behaviour and represent our values. Acquisition of values starts from childhood and children's games have a great role in providing this achievement. During childhood, traditional games that come to life with the symbols turns into behavior over time and the child begins to learn about the environment through these games, so in terms of child development, culture of the traditional games is very important. While traditional children's games have effect on affective and cognitive areas, and contribute to the development of children, it informs us about the life of the society and the values accepted by it, from past to present. Nowadays, modern games and toys have been replaced with traditional

games due to technological developments. Although traditional games have a great importance in terms of obtaining values, modern games have caused the traditional games, that have contributed greatly to values education of children, to be forgotten. Traditional children's games enable children to socialize, collaborate and to get to know each other. Children that develop with the help of games, in terms of social and cultural aspects, learn many social and cultural values such as love, respect, justice, friendship, sharing, solidarity, cooperation, goodness, evil, injustice, honesty, obeying the rules and so on, through the education of values within the games. In modern games, however, instead of this behavior, asocial and selfish behavior is observed in children. In our study, the rules of some traditional children's games, the way they are played and the values they teach will be mentioned, the importance of traditional games in values education will be emphasized.

Keyword: Traditional games, Values education, Culture, Tradition

KÜRESELLEŞME SURECİNDE GELENEKSEL KIRGIZ ÇOCUK OYUNLARININ ARAŞTIRILMASI

Atilla ÇAKAR - Bilal DEMİRHAN

Yapılan araştırmada toplumların geleneklerini ve kültürlerini gelecek nesillere aktarımında kullandıkları en önemli etkenlerden olan Geleneksel Kırgız çocuk oyunları hakkında Kırgız çocukların bilgi düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya Bişkek şehrinden farklı bölgelerinden 9-15 yaş aralığında 230 çocuk dahil edilmiştir. Çocuklara 12 geleneksel çocuk oyunu ile ilgili bilgilerinin olup olmadığı soruldu. Oyunlar ile ilgili bilgisi olduğunu ifade eden çocuklara bu oyunu oynayıp oynamadığı sorusu yöneltildi. Elde edilen verilerin SPSS 15.00 Paket programı kullanılarak sayısal ve yüzde frekanslar hesaplanmıştır. Cocuklara yöneltilen 12 çocuk oyunundan 4 çocuk oyununu çocukların hiçbirinin daha önce oynamadığı, 3 çocuk oyununu sadece 1 ila 4 arasında çocugun uygulama şansını bulduğu, bunun yanı sıra 3 oyun çeşidine çocukların %50' den fazlasının bilgilerinin olduğu görüldü, Çocukların en fazla bilgi sahibi olduğu ve uygulama şansı buldukları çocuk oyunun ise % 84,3 ile Ak Terek, Kök Terek/El Çabar/Çartek oyunu olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; çocukların büyük bir çoğulüğünün küreselleşme sürecinden birçok alanda olduğu gibi geleneksel oyunları hakkında bilgi sahibi olma ve uygulama açısından da olumsuz etkilendikleri, bunun sebebinin teknolojik dijital oyunların çocukların bir arada geleneksel oyunlarını oynamalarına ve oyun kültürlerini birbirlerine aktarmalarına imkan vermediğinden kaynaklanmış olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kırgızistan, çocuk oyunları, Küreselleşme, Kültür

ПАЛИТРА ДЕТСКИХ ИГР ТЮРКСКИХ НАРОДОВ: ИСТОКИ И РАЗНООБРАЗИЕ

Ы. С. ЭРАЛИЕВА

В нашем исследовании предпринята попытка воссоздать общую картину детских игр тюркских народов. Представлено описание различных детских игр, многие из которых были рождены ещё в древние времена и по сей день являются любимым развлечением детей. Палитра детских игр состоит из сюжетно-ролевых, подвижных и дидактических игр. Детская любознательность, жажда познать мир начинается с семьи, детский взгляд на окружающий мир является проекцией поведения взрослых, и поэтому они подражают им, создавая маленький мир взрослых близких и знакомых через ролевые игры. Подвижные детские игры у тюркских народов отображают жизнедеятельность и повседневный быт, отношение людей к флоре и фауне, развивая и укрепляя физическое здоровье. Дидактические игры развиваются когнитивные способности ребенка, учат находить общие признаки предметов и явлений, учат выделить главное и полезное. Очень интересны и красочны игры с предметами. Еще с издревле девочки играли с куурчаками (куклы), изготовленные из глины, дерева, из войлока. Для мальчиков из глины готовили свистульки, различных животных, деревянные мечи с щитом, лук со стрелами.

Детские игры тюркских народов различны и разнообразны. Но в ходе исследования выяснилось, что многие игры очень похожи по правилам, по стечению и цели игр, даже названия очень похожи. Можно без перевода понять и найти аналог игры у других тюркских народов. На основе этого мы пришли к выводу, что у тюркских народов одни исторические корни, один источник духовного богатства. Они сохранили различные детские игры как национальное достояние и передали своим потомкам, а те передадут своим детям. Таким образом, детские игры тюркских народов сохранят свое разнообразие, сохранят воспитательную, образовательную и развлекательную функции, обогащаясь современными видами и элементами детских игр.

KÜLTÜREL MİRASIN BİR PARÇASI OLARAK KIRGIZ ÇOCUK OYUNLARININ KİMLİK VE KİŞİLİK GELİŞİMİNE ETKİSİ

Harun CEYLAN

Çocuk denildiğinde ilk önce akla oyun ve oyuncak kavramları gelmektedir. Elbette geçmişten günümüze bütün toplumlar için evrensel bir özellik taşıyan çocuk, oyun ve oyuncak üçlemesinin toplumların sosyokültürel ve tarihsel mirası içindeki yeri oldukça önemlidir. Zira oyun ve oyuncaklar çocuk için sadece vakit geçirmek için kullanılan basit araçlar değildir. Çocuklar için ilk öğrenme ve sosyalleşme süreçleri oyun ve oyuncaklarla birlikte ve oyunun içinde gerçekleşmektedir. Ayrıca çocuğun oyun içinde aldığı rol, sorumluluk ve görevler gelecek dönemde bireyin kimlik ve kişiliğinin

oluşmasına katkıda bulunarak bireyin üstleneceği toplumsal rol, statü ve görevlerinde temellerinin atıldığı ilk öğrenme mecrasıdır. Bu bağlamda çocuğun özgüven kazanma, paylaşma, mücadele etme, işbirliği yapma, kaybetme ve kazanma duygularını yaşama, ait hissetme ve bir kültürüne parçası olduğunun farkına varma gibi pek çok edinimi oyunla birlikte gelişmektedir. Bu yönyle çocuk için vazgeçilmez bir sosyalleşme ve gelişme aracı olarak ortaya çıkan oyun ve oyuncakların tarihsel süreçlere ve toplumlara göre farklılığı görülmektedir. Kimi oyunlar geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir ve kültürel mirasın bir parçası olarak toplumsal kimlik oluşumuna katkıda bulunmaktadır, kimi oyunlarsa dönemi içinde kaybolarak yerini yeni oyunlara bırakıp toplumsal değişmenin bir parçası haline gelmektedirler.

Tüm bu açıldan bakıldığımda farklı toplumlarda ve kültürlerde ortaya çıkan oyunların çocukların gelişimine ve kimlik oluşumuna nasıl etkide bulunduğu anlaşılmamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan çalışma oyun ve oyuncakların çocukların üzerindeki etkisini ele alan teorik temellendirmeyle birlikte Kırgızistan'da oynanan çocuk oyunları ve oyuncaklarının neler olduğu ve bu oyun ve oyuncakların çocukların kimlik ve kişilik gelişimi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Böylelikle oyun ve oyuncakların kuşaklar arasındaki aktarımı ve kültürel mirasın sürdürülmesine sağladığı katkıda ortaya çıkarılmış olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Çocuk, Oyun, Kişiilik Gelişimi, Kimlik, Kültürel Miras

OLİMPİYAT OYUNLARININ EKONOMİK ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman İMAMOĞLU - M. Yalçın TAŞMEKTEPLİĞİL

Amaç: Bu çalışmanın amacı olimpiyat oyunlarının, organizasyonun yapıldığı ülke ekonomisine etkisinin değerlendirilmesidir. Literatür taraması yapılmıştır.

Tartışma: Olimpiyatların ekonomik etkisi düzenlediği ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmişliği ile doğrudan ilişkilidir. Gelişmiş ekonomilerde yüksek maliyetler bu yatırımlar için çok ciddi harcamalar gerektirir. Daha az gelişmiş ekonomilerde maliyetler nispeten daha düşük olduğu için katlanılan maliyetler gerece daha düşük olabilmektedir. Olimpiyatlar organizasyonel olarak kısa süreli ve geçicidir. Olimpiyatların kente bıraktığı etki büyektür.

Sonuç: Olimpiyat düzenlemek için katlanılan mali yük, kazanılan milli gurur ve sağlanan ekonomik getiri yüksek olabilmektedir. Olimpiyatların ekonomik etkisi, fayda-maliyet analizi yapılarak değerlendirilmeli ve söz konusu yatırımlar sonradan toplum için kullanılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Olimpiyat, Ülke, Toplum

ANALYSIS OF SLEEP QUALITY OF UNIVERSITY STUDENTS IN TERMS OF SPORT AND FIELD OF STUDY

İzzet İSLAMOGLU - Osman İMAMOĞLU - Mehmet ÇEBİ

The purpose of this study is to analyse sleep quality of university students in terms of gender, state of doing sport and the field of study. 279 students (103 males, 176 females) studying in different faculties of Ondokuz Mayıs University participated in the study. The data were collected by using a personal information form developed by the researcher and Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI) to asses sleep quality. SPSS 21 program was used in the statistical analyses of the data obtained in the study. t test and one way anova test were used in statistical analyses. No significant difference was found between sleep quality scores in terms of gender ($p>0,05$). Significant difference was found between sleep quality index average scores of students who were actively doing sport and those who were not ($p<0,05$). Significant difference was found between sleep quality scores in terms of the state of smoking ($p<0,001$). No significant difference was found between sleep quality scores in terms of faculty type ($p>0,05$). In conclusion, it was found that university students had poor sleep quality and that doing sport improved sleep quality. For this reason, studies should be conducted to improve sleep quality in order to prevent problems that may arise in students due to poor sleep quality.

Key Words: Student, sport, sleep

INVESTIGATION OF UNIVERSITY STUDENTS' CURIOSITY AND EXPLORATION CHARACTERISTICS WITH PARTICIPATION IN SPORTS AND PHYSICAL ACTIVITY

Akın ÇELİK - İdris YILMAZ - Fatih BEKTAS

The purpose of this study is to examine curiosity and exploration characteristics with participation in Sports and physical activity of last grade university students. The research group is consisted of 293 students (131 women, 162 men) in different departments of Karadeniz Technical University. The curiosity and Exploration scale, which was developed by Kashdan et al. (2009) and adapted to Turkish by Acun, Kapıkıran and Kabasakal (2013), The Childhood and Adolescent Physical Activity Level scale, developed by Massiise (2002) and adapted to Turkish by Ayhan and Saygın (2014) and personal information form applied as a data collection tool. The obtained data were analyzed with SPSS 20 statistical package program and Kolmogorov-Smirnov normality test, Mann-Whitney U test and Spearman correlation analysis were used. The results of the analysis showed that scores on the curiosity and exploration scale did not make a significant relationship in terms of gender and licensed sporting variables but male students had significantly higher participation in physical activity than women ($p<0,05$). Similarly, there was positive (moderate level) and significant relationship between students' scores on participation in physical activity and scores on a curiosity

and exploration scale ($r = .37$; $p < 0.01$). From this point of view, it can be said that participation in physical activity may be positively contributing to the curiosity and exploration of young people.

Keywords: University students, Physical activity, Curiosity and exploration.

KIRGIZ GELENEKSEL AT OYUNU KÖKBÖRÜ OYUNLARINA SEYİRCİLERİN KATILIM MOTİVASYONLARI

Tolga GÖK - Ulanbek ALIMOV

Kökbörü oyunu, Kırgızların somut olmayan kültürel miras listesinde yer alan millî oyunudur. Tarihten günümüze aktarılan geleneksel at sporu kökbörü oyunu, Kırgız halkın heyecan duyarak en fazla izlediği oyunlardandır. Kökbörü oyunu, günümüzde Orta Asya'da yaşayan Kazaklar ve Özbekler başta olmak üzere pek çok halk tarafından bütün canhılarıyla yaşamaktadır. Kökbörü oyunu, Kırgızistan tarafından bugüne kadar üç kez düzenlenen "Dünya Göçeve Oyunları"nda yer alan ve yerli yabancı pek çok kesimin büyük bir ilgi ile takip ettikleri geleneksel bir spor dalıdır. Geleneksel at sporu olan kökbörü oyunu, geçmişten günümüze Kırgız halkı için rekreatif bir spor dalı özellikle de taşımaktadır. Bu özelliği ile kökbörü oyunlarına, Kırgızların boş zamanlarında yoğun bir şekilde oyuncu veya seyirci olarak katıldıkları görülmektedir. Kökbörü oyunu, kültürel bir değer olarak her kesimin özellikle seyirci olarak ilgisini çeken turistik öğe olarak ta düşünülebilir. Dolayısıyla seyircilerin kökbörü oyunlarına katılım motivasyonlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi bu tarz geleneksel spor faaliyetlerinin gelişimini sürdürmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, Kırgızların geleneksel at sporu kökbörü oyununu aktif olarak takip eden seyircilerin katılım motivasyonlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Bu amaçla geliştirilen anket yardımıyla kökbörü oyunlarına aktif olarak katılan seyircilerden veriler toplanmıştır. Ankette seyircilerin demografik özelliklerine dair sorularla birlikte farklı spor dallarına yönelik kullanılan "Seyirci Katılım Kararı Ölçeği" (SKKO) kökbörü oyunlarına uyarlanarak yer verilmiştir. Türkçe hazırlanan anket formu uzman desteği alınarak Kırgızca'ya çevrilerek uygulanmıştır. 2018 yılı Ekim-Kasım aylarında Bişkek ve Oş şehirlerinde yapılan kökbörü oyunlarına aktif katılan seyircilerin katılım motivasyonlarının belirlenmesine yönelik anketler uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin öncelikle aritmetik ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikleri çıkarılmış ve araştırma amaçları doğrultusunda t testi ve ANOVA analizi gibi testler uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kökbörü, geleneksel spor oyunu, katılım motivasyonu, seyirci, Kırgızistan

ПИЩЕВЫЕ ПРИВЫЧКИ СПОРТСМЕНОВ КОК-БОРУ

Динара ИСАКОВА

На сегодняшний день питание спортсменов очень развито, что с легкостью позволяет нам разрабатывать рационы как для отдельных видов спорта, так и для отдельных соревнований и различных тренировок. Традиционная спортивная игра Центральной Азии Кок-Бору, где команды по восемь человек верхом на лошадях сражаются за тушу козла, которую бросают в ворота соперников и получают за это баллы. Эта конная игра пользуется огромной популярностью в Кыргызстане благодаря своей зрелищности и жесткости. Спортсменам этого вида спорта просто необходимо правильное питание, со временем каждый спортсмен Кок-Бору может столкнуться с плохой работоспособностью вследствие случайных и нерегулярных привычек питания. Проблемы, связанные с питанием, обычно возникают по причине недостаточного потребления жидкости и углеводов и могут привести к падению скорости, ухудшению выносливости и снижению концентрации. В этой статье рассматриваются вопросы по питанию спортсменов Кок-Бору, проблемы питания, способы их предотвращения, а также рекомендации по оптимизации питания.

Ключевые слова: Спортсмен, питание, Кок-бору, рацион, соревнования, пищевые привычки.

SPOR TURİZMİ VE TÜRK DÜNYASI

Ahmet TÜZÜN

Gelişen ve değişen turizm eğilimleri arasında "spor turizmi" olarak anılan turizm çeşidi son yıllarda tüm dünyada ön plana çıkmakta ve modern toplumların hayatının önemli bir parçası haline gelmektedir. Günümüzde turizmle sporun zaman, mekan ve fonksiyonel açıdan sıkı bağlılığı, ayrıca sporun turizm için devamlı artan önemi ayrı bir "spor turizmi" kavramının geliştirilmesi zaruretini doğurmusmuştur. Uluslararası Spor Turizmi Konseyi'nin (STIC) yaptığı araştırma, sportif faaliyetlerin yılda yaklaşık 190 milyar dolarlık bir endüstri haline geldiğine işaret ediyor. Bu etkinlikler otellerde yılda ortalama 50 milyon gecelemeye sebep oluyor.

Türk dünyasının turizm bakımından büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Coğrafi güzellikleri, tarihi eserleri ve kokulu kültürel birikimleriyle Türk ülkeleri önemli avantajları bünyesinde barındırmaktadır. Türk Dünyası coğrafyasında doğal turizm potansiyelinin yüksek seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Bu potansiyeli hareketle geçirerek ve kara donuşturmak için çağdaş bir sistemle donatılarak, ateşlenmesi gereken alanlardan biri de "spor turizmi"dir. Başta Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan olmak üzere büyük Türk coğrafyasının doğal zenginlikleri itibarıyle, "spor turizmi" Türk Dünyasında büyük bir avantaja dönüştürübilinir. Türk dünyasındaki kardeş ülkelerin bu alanda ortak politika belirlemeleri ve işbirliğine gitmeleri, ekonomik ve kültürel bakımından da bu coğrafayı daha güçlü hale getirecektir.

Sistemi doğru kurarak; yetişmiş insan gücü ve modern tesisleştmeye öncelik verilmesiyle birlikte, vize ve bürokratik işlemlerde de çağdaş standartların elde edilmesine öncelik verilmelidir.

Turizmde Türkiye'nin geldiği nokta ve ulaştığı birikim, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri açısından, iyi bir model teşkil edebilir. Sonuç olarak, spor turizmini tetikleyen unsurların başında dev spor organizasyonlarının geldiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede Kırgızistan'da yapılan Dünya Göçbe Oyunları önemli ve büyük bir adımdır. Bu alan da yapılacak sistemi çalışmalar, büyük Türk coğrafyasında spor turizmini de tetikleyerek, dev bir potansiyeli tam anlamıyla harekete geçirecek ve büyük bir sektör haline getirecektir.

Anahtar Kelimer: Türk Dünyası, spor, turizm, geleneksel spor

KUZEY DOĞU AKDENİZDE TARİHİ SPORLAR VE GÖRSELLERDEKİ YANSIMALARI

Cebraîl NERGİZ - Gültén İMAMOĞLU

Bu çalışmada Girit ve Minos uygarlıklarında yapılan sporlar ve saraylardaki görsellere göre yansımalarının araştırılması amaçlanmıştır. Gerekli literatür taraması yapılmıştır.

Avrupalıların ilk uygarlığı olarak bilinen Girit veya Minos uygarlığında sarayların duvarlarındaki fresklere zarif ve huzurlu bir hayat resmedilmiştir. Resimlemelerde boğa kültürü belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yapılan sporlar genelde boga ile mücadele ve boga üzerinden atlamlardır. En fazla bilgi Knossos Sarayı'nın duvarındaki resimlerden elde edilmiştir. Verilere göre boga ile güreş ve boks gibi sporlar yanında akrobattık hareketler ön plandadır. Ayınlerde, bayramlarda veya şenliklerde sportif gösteriler yapılmış, boğa sıçraması ritüel bir spor olarak kabul edilmiştir.

Mit, Theseus'un Minotaur'u öldürmek için sadece çiplak ellerini ve güreş becerilerini kullandığını iddia etmektedir. Giritliler gerçekten boğa kültüne ibadet etmişlerdir. Bogaların ve yunusların güzel ve zarif freskleri, Minos'un sanatsal bir uygarlığını ve dögaya uyum içinde yaşadığı bilinen bir insanı ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak Girit uygarlığından kalan görsellere göre sportif gösteriler organizasyonel olarak seyirciler eşliğinde yapılmıştır. Gösterilerde boğa ile mücadeleler ön planda tutulmuştur. Boğa güreşi dışında diğer sporlar olarak birçok sanatsal temsiller ile mücadele sporları (boks, mücadele; kik boks, karate, tekvando, maytai vs) yaygın olarak görülmektedir. Çocukların figürleri ve boks; diğer sporlar olarak da koşma, avlanma, balık tutma, dans etme ve halk oyunları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Girit, Minos ve Spor

ЖАМБЫ АТЫШ ОЮНУНУН ЭРЕЖЕЛЕРИ ЖАНА МАНАС БАШТАГАН КЫРК ЧОРОНУН ЖАМБЫ АТЫШЫ

Айжамал АҚЫЙКАТОВА

Жамбы атуу элдик спорттук оюн қыргыздын болочок жоокерлерин аскер-дик, мергенчилик өнөргө тарбиялаган. Жамбы атуу башка улуттук оюндар сыйкытуу эле чоң аш тойлордо, салтанаттарда уоуптуруулган. Көзгө аттар мергенчилик өнөрдү даңаалаган, жамбы атыш оюну – байырган элибиздин жан сактоо, тиричиликти улоо айла-амал аракетинен пайда болгон тарыхый эң эски оюн. Жамбы атуу оюну 18-кылымдын экинчи жарымында Цин империясы чыгыш Түркстанды (Синьцзян) басып алгандан кийин жамбы жергиликтүү жана Орто Азия элдерине да тараала баштаган. Қыргыз элинин салттык байыркы оюндарынын бир түрү болгон жамбы мелдеши “Манас” эпосунда да чагалдырылган. Эпостун каармандары жамбы атуу аркылуу жоокерчиликке , мергенчиликке машыгышкан.

XV. VE XVI. YUZYILDA OKÇULUK ÜZERİNE İKİ ESER: KITÂB Fİ 'İLM EL-NUŞŞÂB VE KAVS-NÂME

Esra ÇIPLAK

Milletlerin karakteristik özelliklerini, onların yaşam tarzlarını belirlemiş örf ve kültürlerini bu minvalde oluşturmuştur.Savaşların değişmez bir silahı olan ok ve yay; siyasi, hukuki ve sosyal pek çok alanda iz bırakarak tarihimize mal olmuş değerleri-mizdendir.Tarihi hafızamızda, kültürel geçmişimizde ve güncel algımızda ok ve yay farklı yansımalarla yer bulmuştur. Ok'un Türklerin zihniyeti ve anlayışları üzerinde bazı izler bırakmış olması bunun yanında etrafında birtakım teamüllerin teşekkül etmiş bulunması pek tabiidir. Türk tefekkürü, askeri ve idarî bakımdan toplumu ok ve yay arasındaki münasebetlere mütenazır olarak düşünür. Oğuz-nâme'de açıkça görüldüğü üzere ok'un yay'a tabi olması veya yay'ın ok'u sevk ve idare etmesi dolayısıyla yay; hâkimiyeti ve hükümdarı, ok ise tâbiiyeti ve tabileri temsil eden bir sembol mahiyeti almış ve her ikisi birlikte devleti ve istiklali gösteren bir alamet olmuştur. XII. yüzyılda yaziya geçirilen epik hikâyelerden oluşan Dede Korkut Kitabı'nda ok ve yay'ın silah, spor gereci ve ongun olarak kullanılmasına dair pek çok bilgi bulunur. Anadolu'da tasavvufî ekoller olarak filizlenen heterodoks yorumlar, Osmanlı'da daha geç dönemde spor olarak inteseseleşen okçuluğun kurumsal ve felsefi altyapısını da oluşturmuştur. Okçuluğun kurumsallaşması ise Fatih Sultan Mehmed zamanına tekabül eder.Ok ve okçuluğa dair kültürün Türk devletlerinde hukuki düzeyde teamüllere veren anlamı, tarihi süreçte ve hatta bugün Anadolu'da davet manasında “okumak” şekliyle kendisini güncellemiştir.

Çalışmamıza konu olan okçuluk ile ilgili bu iki eserden ilki Memlûk cografiyasında ikincisi ise Osmanlı cografiyasında yaziya geçirilmiş ve her iki Türk devletinde okçuluğun esas ve kaideleri hakkında malumat vermiştir. Memlûklerde kabak oyunu, atlı okçuluk, ok atış teknikleri vs. onların bu konudaki ihtisaslarının eserlerde vücut bulma-

simi sağlamıştır. Bu meyanda da furûsiye adı verilen savaş sanatı meydana gelmiş ve hususî özelliklerini burada ortaya konmuştur. Kitâb fi el-Nûşşâb, Memlûk Sultanı ez-Zâhir Berkük döneminde Arapça ve Farsça eserlerden derleme yoluyla oluşturulmuş muhtasar bir çeviridir. Kavs-nâme ya da ‘Umdatü'l-Mütenâzilin adlı eser ise nûshalarından birinin 1546 yılına tarihlediği bir eserdir. Her iki eserde de ok ve yay ile ilgili anlatımların Meînlük ve Osmanlı veçhini görmekteyiz. Bu çalışmanın maksadı kültürel dokumuzda böylesine derin izler bırakmış olan okçuluğun kavramlarını ve âdâbını bu iki Türk Devlet’inde nasıl yorumlandığının mukayesesini bu eserler vesilesiyle incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: ok, yay, nûşşâb, furûsiye, kavs, Memlûk, Osmanlı.

ЖАМБЫ АТУУ - КЫРГЫЗ ЭЛИНИН УЛУТТУК ОЮНУ

Моймол ЖУСУПОВА

Кыргыз элинин улуттук оюнунун ар бири өзүнүн ойнолуу шартына жараша элдик жана улуттук нуктагы эрежелерге ээ. Ал адамдын чыгармачылык аракетине жараша канаттануу сезимин тартуулайт. Демек, откөндөгү атабабаларыбыздын калган ар кыл оюндарын жаштар арасына кецири жайылтуу-учурдагы жана келечек учун негизги максаттарынын бири.

Байыртадан эле кыргыз эли мергенчилик менен кесип кылып, ат үстүндө чаап бара жатып, мылтык атып, жаа тартканы чоң өнөр көрүшкөн. Ат үстүнөн туруп “Жамбы атмай” сыйктуу спорттук оюн кыргыздын фольклордук чыгармаларынын баарынан көзигет. Жамбы атуу оюнун учурда кайрадан жандандырып, ар кандай мелдештерди откөрүүдө оюндардын түрүнө кошулууп келет. Жамбы атыштын эрежелери, мелдештин шарттары, жамбы атыла турган аяңтчанын өлчөмү жана жамбы атыштын башка жол-жоболору жөнүндө так, даана маалыматтар элге кецири белгилүү болуп калды. Мелдешке катышуучулардын жашы 16дан жогору, мылтыкты аткандын жана ат мингендин ыгын билген кишилер болууга тийиш. Анда эркектер менен биргээ эле аялдар да катыша алат.

Жамбы атуучу жер эл жашаган аймактан алыс болуусу шарт. Бута 15, 20 см аралыктагы күштүн сөлөкөтү, фанерден же картон кагаздан кесиilet да, кара боёк менен боёлуп, жерден үч метр аралыкта турат. Калыс белги бергенде, мелдешке катышуучулар, жол менен ат үстүндө чаап бара жатып атышат. Ок атыла турган аралык менен окту токтото турган аралыктын ортосу 65-80 м. Алдын - ала жободо көрсөткөндөй бардык эрежелер сакталат.

Жамбы атуу – кыргыз элинин эң байыркы замандан бери эле ойнолуп келе жаткан улуттук оюну. Жамбыны мурун жаа менен аткан, кийинчирээк мылтык менен атууга да өтүп калышты.

Кыргызстанда үйрөнчүк аңчылар жана чыныгы аңчылар бар. Мына ушулардын баардыгы кыргыз элинин эң байыркы спорттук оюну болгон жамбы атууны еркүндөтүп, естүрүүгө ар дайым жардам бере тургандыгы белгилүү.

Ачкыч сөздөр: Улуттук оюндар, жамбы атуу, жаа, спорттук оюндар, эреже, ок, мелдеш, бута.

КАК СРЕДНЕВЕКОВЫЕ КОЧЕВНИКИ НАТЯГИВАЛИ ТЕТИВУ ЛУКА?

Күнболов АКМАТОВ - Кубатбек ТАБАЛДИЕВ

Одним из важных аспектов лучной стрельбы является способ натягивания тетивы лука. Более подробно данная тема нашла отражение в работах, посвященных современной спортивной лучной стрельбе. Способ натягивания тетивы лука у средневековых кочевников Центральной Азии еще не становился темой специального исследования. Между тем, как показали целенаправленные поиски и изучения, письменные и изобразительные источники развитого и позднего Средневековья содержат интересные сведения по этой проблематике. В настоящей работе представлены результаты сбора и анализа этих сведений.

В современной литературе выделено пять основных способов натягивания тетивы лука, известных с древних времен у разных народов земного шара. Благодаря находкам специальных защитных приспособлений, применявшимся при стрельбе, было установлено, что для ряда народов, обитавших в центральной части Азиатского континента был характерен так называемый «монгольский» способ, при котором тетива натягивается согнутым большим пальцем. Однако такие приспособления отсутствуют в погребениях средневековых кочевников Центральной Азии, хотя предметы и снаряжения дистанционного боя являются одними из частых находок. Анализ доступных нам письменных и изобразительных источников показал, что средневековые кочевники Центральной Азии натягивали тетиву лука большим пальцем правой (или левой) руки. При этом они больше предпочитали использовать кожаные средства для защиты большого пальца от трения тетивы, чем кольца из твердого материала. Однако гораздо чаще кочевники стреляли из лука без каких-либо предохранительных средств, поскольку огрубевшие от постоянного пользования луком их пальцы могли привыкнуть к постоянному напряжению и легко выдерживать трения тетивы.

Основываясь на результатах нашего исследования, позволим себе выступить с предложением ввести новое правило для участников состязаний по стрельбе из традиционного лука в рамках «Всемирных игр кочевников». Согласно этому правилу, натяжение и спуск тетивы лука должны производиться только с помощью большого пальца, так, как это делали средневековые кочевники Евразийских степей. При этом для предохранения большого пальца от трения тетивы лучники должны использовать специальное кольцо. Немалое значение имеет оживление и соблюдение техники стрельбы наших кочевых предков.

Ключевые слова: Центральная Азия, Средневековье, кочевники, письменные источники, миниатюры, натягивание лука, «монгольский» способ, большой палец, предохранитель, Всемирные игры кочевников.

ОРУЖЕЙНАЯ СТРЕЛЬБА У КЫРГЫЗОВ В НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА И ЕЕ ЭВОЛЮЦИЯ В СПОРТ

И. А. ФУКАЛОВ

Первые описания огнестрельного оружия у кыргызов определяются XVI в., и относятся к эпосу «Манас». Там дается описание «аккельте». Аккельте — в кыргызском эпосе собственное имя ружья богатыря Манаса. Согласно легенде, ружье сделано кузнецом Дооту. Манасу оно было передано богатырем Айкоджо. "Пули из него вылетают со свистом, Нет для него далекого, нет для него близкого"[6, С.325] — так описывается аккельте в эпосе. Кроме основных оружейных функций, имеет еще ряд магических свойств. Оно является предвестником значимых событий в жизни народа и в судьбе Манаса. Например, перед началом войны Аккельте самопроизвольно выстреливает и из ствола начинает литься кровь. Также оружие само стреляет, когда Алмамбет убегает из Китая. После гибели Манаса, попадая в руки недоброжелателя Абыке (сводного брата Манаса), Аккельте в течение 12 лет отказывается ему служить и т.д. По версии Саякбая Караплаева аккельте изготовили оружейники Алтая по заказу и чертежам Бакая. Это говорит о том, что у одной из центральных фигур трилогии – Бакая были глубокие инженерные знания, он ведал секретами изготовления огнестрельного оружия. Также внимание огнестрельному оружию и его спортивному значению уделено в эпосе дастане «Кожожаш». В эпосе «Кожожаш» повествуется об одной из характерных сторон жизни кочевников – охоте.

ИСТОКИ И ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ КЛАССИЧЕСКИХ СПОРТИВНЫХ ИГР КАЗАХОВ

Б. А. ШАЙКЕНОВ - А. Б. КАЛЫШ

Известно, что народные торжества – календарные праздники, мейрам, той, ас и игры, как правило, посвящались знаменательным событиям и носили общественный характер. «Увеселения и празднества, – отмечал Н. Зеланд, – бывают главным образом по поводу свадеб и других семейных событий, хотя есть некоторые магометанские праздники».

На всех праздниках и торжествах состязания и развлечения проводились организованно, регламентировались обычным правом и этническими установками, закрепленными в обычаях и традициях народа. Поэтому все участники знали программу выступлений, предназначенный для каждого торжества. В силу кочевого уклада жизни казахов наибольшее распространение в дни народных празднеств, получили конные состязания и всевозможные игры на лошадях, доставлявшие участникам огромную радость, которые имеют параллели и у народов Средней Азии, Кавказа, Поволжья, Алтая и других стран ближнего и дальнего зарубежья.

АФГОНИСТОН ЎЗБЕКЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ СПОРТ ЎЙИНЛАРИ

Феруза ДЖУМАНИЯЗОВА

Афғонистон ўзбекларининг миллий спорт ўйинларида кураш, от пойгаси, чавғон, бўзқаши, камон отиш, тўп дўнди, чиллик кабилар кенг ўрин олган эди. Шулардан энг кўп таркалганларидан бири бўзқаши ўйинидир. Бўзқаши ўйини – Тожикистон, Туркманистон, Ўзбекистон ва Афғонистонда ўйналадиган ўйин бўлиб, кўпкари, кўкбури ва отдаги лотони эслатади. Ушбу ўйин туркйларнинг от ўйини бўлиб, қадимда мўгуллардан қабул қилинган деган фикрлар мавжуд. Ушбу ўйиннинг тарихига назар ташлайдиган бўлсак, ўтмишда кўчманччи эроний ва кўчманччи туркий қабилаларда шакланган. Юнон муаррихи Помпей Трог (милоднинг I асри) асарларида хозирги Ўзбекистон ва Ўзбекистон худудида яшаган қадимги қабилалар моҳир жангчилар, муштлашишни яхши биладиган, чавандоз, мерган, найзабардор, камончи, яъни ҳарбий ишларга уста кишилар ҳақида кайд этган. Хитой манбаларида ҳам ҳунлар ҳақида “Ханшу”даги “Хунлар тазкираси”да “хунларнинг қичик ёшдаги ўғил болалари кўйга миниб, күш ва сичконларга ўқ отади” деб ёзилган булиб, бу кўчманчиларда кўй ёки отни миниб чавандозлик килиш узоқ ўтмишга бориб тақалашидан далолат беради. Ушбу от билан боғлик ўйинларнинг пайдо бўлишига қарайдиган бўлсақ, улар дастлаб ўйин функциясидан кўра ҳарбий тайёргарлик вазифани бажарганини кўришимиз мумкин.

Бўзқапи ўйини хозирги Шимолий Афғонистонда ўзбеклар, туркманлар ва тожиклар ўртасида севиб ўйналадиган ўйинлардан бири ҳисобланади. Асосан, Наврӯз байрамида Мозори Шарифда улкан майдонда бўзқаши мусобакаси ташкил этилади. Бўзқаши ўйини жамоа ўйини бўлиб, ўйин шартлари ва вазифалари ҳар бир иштирокчига қатъий белгилаб берилган бўлади. Ўйинда хужумчилар, химоячилар, жамоа бошлиғи каби вазифага эга ўйинчилар бўлади. Ушбу ўйин учун отлар ёшлигидан маҳсус тайёрланади.

Афғонистон ўзбекларининг ўйинлари хусусида Байҳақий, А. Навоий, З.М. Бобур, С. Айний асарларида ва қадимий достонларимиздан бири “Алпомиш”да ҳам маълумотлар мавжуд.

Афғонистон ўзбекларининг анъанавий ҳалқ ўйинлари минг йиллар давомида турли кўринишларда оммалашиб, ҳалқнинг ижтимоий ҳёти, маиший турмуш тарзи негизида тараққий этиб хозирги кунгача етиб келган. Айниқса, Афғонистон ўзбекларининг Наврӯз, сумалак сайллари ва тўйларида ушбу ўйинлар ўйналади.

ANTİK ÖN ASYA MEDENİYETLERİİNDE SPOR

Mehmet TÜRKMEN - Osman İMAMOĞLU

Antik Ön Asya medeniyetlerinde sporun ilk yapılış şekilleri ve önemini incelemek amaçlanmıştır. Literatür taraması yapılmıştır. Antik Ön Asya medeniyetleri olarak Sümerler, Asurlar, Babil’iler önemli halklardır. Antik dünya oyunlarının çoğu modern

olanlara benziyor. Eğlence günlük yaşamlarının bir parçasıydı. Oyunlar ve sporlar bayram ve festival günlerinde gerçekleştirildi. Kil tabletlerde dövüşler ve yarışlar yer almıştır. Gilgamesh destanında bir güreş karşılaşması tasvir edilmiştir. Bayramlar ve festival günlerinde bazı sporlar yapıldı. Ayrıca cenaze törenlerinde spor yarışmaları programlanmıştır. Ön Asya Uygarlıklarında sporu motive eden nedenler arasında senlikleri programlama (Dini kutlamalar: Örneğin Cenaze törenleri ve Sosyal kutlamalar) ve askeri görevler için hazırlık ön planda olduğu düşünülmektedir. Sümerlerde, spor olaylarının onları izleyen bayanlar tarafından çizildiği düşünülmektedir. Krallar avlanma ile ilgili faaliyetlere katılarak haklarına güç gösterisi yapmışlardır. Sümerler sporculara ödül olarak kemer verdikleri ve sporcuların kemer taktikleri görülmüştür. Avlanma, ön Asya'nın, özellikle kralların çok popüler bir eseri idi. Av sahneleri eski sarayların duvarlarında tasvir edilmiştir. Asur kralları av aslanları, filler ve deve kuşlarını severdi. Terracotta plakları, boksörlerin boksun popüleritesini gösterdiğini göstermektedir. Gilgamesh destanında, Gilgamesh ve Enkidu arasındaki güreş maçına bir atif var. Polo farklı bir biçimde oynanmıştır. Güreş, Koşma, Cirit Atma, Polo ve hokey, dünyanın en ön yüzündeki Asya'daki dünyanın en eski sporlarıydı. Sonuç olarak antik Ön Asya medeniyetlerinde avcılık, okçuluk, araba yarışları, güres ve boks gibi mücadele sporları, yüzme, kosular, kayak, ragbi, polo ve dans sporlarının yapıldığı tespit edilmişdir. Bazı sporlar özellikle saraylarda kralların güç gösterisi olarak yer almıştır.

Anahtar kelimeler: Mezopotamya, Ön Asya, Türk, Spor

ORTA ASYA'DA TÜRKLERDE 4.000 YILLIK DEVE GÜREŞİ SPORU GELENEĞİ

Orhan YILMAZ

Bu çalışma, Türklerde deve güresi sporunun Orta Asya'daki 4.000 yıllık tarihinin incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Deve güreşleri, diğer spor dallarından farklı olarak, tam anlamıyla bir halk festivali veya şölenidir. Bu spora gönül vermiş insanlar tamamen tutkuları nedeniyle bu işi yaparlar. Orta Asya Türk Kültürü'nde deve kült ve totem derecesinde önemli bir hayvan idi. 552-744 yılları arasında hüküm süren Gok-türkler zamanından kalma kaya resimlerinde atların yanı sıra develer de bulunmaktadır. Dede Korkut Masallarında geçen Boğaç Han Hikayesi'nde, Bayındır Han'ın boga ve bugra (erkek deve) ile yazın ve güzün olmak üzere yılda iki kez güreştiği anlatılmaktadır. Deve güreşlerinin tam tarihi bilinmemese de, Orta Asya'daki Türkler arasında devenin en az 4.000 yıldır güreştirildiği tahmin edilmektedir. Deve güreşi yapıldığına dair en eski delil, Hakasya Cumhuriyeti'nde Sulekskaya yakınlarındaki Margiana'da bulunan taş bir tilsimdir. Bu taş tilsim üzerinde birbirlerinin bacaklarına hamle yapmış çift hör-güçlü iki deve figürü görülmektedir. Günümüzden yaklaşık 4.000 yıl öncesine tarihlenen bu taş tilsim halen Petersburg'da Hermitaj Müzesi'nde sergilenmektedir. Arkeolojik kazılarda bulunan ikinci en eski delil, Kazakistan'ın batısındaki Beşoba Kurganı'nda bulunan bir bronz levhadır. Bu bronz levha üzerinde güresen ve birbirlerinin arka bacaklarından birini ısırmış olarak canlandırılmış çift hör-güçlü iki deve figürü görülmektedir. Bu bronz levhanın M.O. 6 veya 5. yüzyıllarından kalma olduğu sanılır.

maktadır ve halen Başkurdistan'ın başkenti Ufa'daki

Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Buna benzer başka bir bronz levha Glincey Urallardaki Filippovka'daki büyük mezarda bulunmuştur. M.O. 5 veya 4. yüzyıla tarihi lenen bu bronz levha da, diğer levha gibi Başkurdistan'ın başkenti Ufa'daki Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu levhadaki develerden birisi diz çökerek diğerinin bacagını ısırırken, diğer ise rakibinin hörgecünün on parçasını ısırmaktadır. Gures develeri ile ilgili bazı minyatür ve resimler 15 ile

17. yüzyillara aittir. Bu minyatür ve resimler Anadolu, Hazar Denizi ve Hindistan arasındaki coğrafyada yaşayan develere aittir. Bu resimlerin bazıları çok detaylıdır ve develerin birbirlerini ısırması çok canlı bir şekilde resmedilmiştir. Bu tarihi deliller Orta Asya Türk Kültürü'nde deve güreşi sporunun çok önemli canlı bir şekilde olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Camelus dromedarius, camelus bactrianus, Orta Asya, Türk Kültürü, spor.

YÖRÜK - TÜRKMEN KÜLTÜRÜNDE DEVECİLİK VE SEYİRLİK OYUNLAR OLARAK DEVE GUREŞLERİ: GERMENCİK ÖRNEĞİ

Ayten CAN - Ümmet AKIN - Adem TOY - Hüseyin Nail AKKGÜL

4000 yıllık bir geçmişi olduğu varsayılan Türklerde deve yetiştirciliği ve deve güreşleri Yörük-Türkmen geleneginin önemli bir parçasıdır. Ulaşımda ve savaşlarda yük ve binek hayvanı olarak kullanılan develerin, etinden, sütünden, derisinden ve kılından da yararlanılmıştır.

Konargöçer Yörükler koyun, keçi ve at yetiştirciliğinin yanı sıra deve de yetiştirmiştir. Yazın yaylaklara, kışın ise kışlaklara deve kervanlarıyla göçen Yörüklerde kış ayları geldiğinde, deve güreşleri mevsiminden önce develer törenlerle havutlanır. Keydirme olarak da tanımlanan havutlama işleminin ardından develerin gezdirilmesi gorsel bir şölene dönüşür. Deve güreşlerinden bir gece önce düzenlenen halı gecesinde açık artırmaya satılan halidan elde edilen gelir güreş masrafları ya da toplumsal bir ihtiyaç için kullanılır.

Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgesi'nin en önemli kış eglenceleri ve kültür organizasyonları arasında yer alan Deve Güreşleri her yıl Kasım ayı ortalarında başlar ve Mart ayı sonuna kadar devam eder. Her yeni yılın ikinci Pazar günü, bölgede seyirlik oyun haline dönen ve kadın, erkek, çocuk ayırt etmeden bölge halkın katıldığı deve güreşleri Aydın'ın Germencik İlçesinde yapılır.

Deve güreşleri zengin kültürel ve toplumsal içerikleriyle gerçekleştirildikleri yerleşim birimlerinin ekonomik yaşamına ve tanıtımına da katkı sağlarlar.

Bu bildiride genelde Aydın ili ve ilçelerinde özelde Germencik İlçesi ve İlçeye bağlı Ortaklar Mahallesinde 200 yıllık bir geçmişe sahip olan, kış aylarında yaygın olarak düzenlenen ve seyirlik oyun haline gelen deve güreşleri ve bu güreşlerin bölge halkına sosyo-ekonomik ve kültürel katkıları üzerinde durulacaktır. Bildirinin hazırlanmasında yazılı ve basılı kaynakların yanı sıra deve yetiştiricileri ve sahipleri ve güreş meraklıları ile yüz yüze görüşmelere yer verilecektir.

Bu bildiriyle yaşadığımız coğrafyanın önemli bir kültür ögesi ve seyirlik oyun özelligini taşıyan deve güreslerinin Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne alınması çalışmalarına katkı sunmayı amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Yörük -Türkmen, deve, konar-göçer, seyirlik oyun, deve gürüşi, Germencik

OSMANLI DEVLETİ'NDE XX. YÜZYIL BAŞLARINDA ORDUNUN İHTİYACI İÇİN YAPILAN AT ISLAH ÇALIŞMALARI VE AT YARIŞLARI

Ahmet YİĞİT

Türkler ile atlar arasında ilişki tarihin her döneminde ve her coğrafyada sürdürmüştür. Barış zamanı kullanılan at aynı zamanda Türk için savaştaki en önemli yardımcı olmuştur. Tarih boyunca Türklerin kullandığı atların iyi durumda ve farklı özellikleri olan aygırlar ile kısrakların yavruları alınmak ve çoğaltılmak istenmiştir. Bu atlar binicisini uzun mesafelerdeki savaş meydanlarına taşımakta, koşarak kısa mesafeyi almakta ve savaş meydanında yerine gore binicisini korumaktadır. Osmanlı Devleti'nde ordunun ihtiyacı için at yetiştirilen bölgeler ve bu işle görevlendirilen aşiretler vardır. Fakat atlar XVIII. Yüzyılda gerçekleşen sanai inikabı ile ve daha sonraki süreçte motorlu araçların kullanılmaya başlamasıyla önemini yitirmeye başlamışlardır. Bu dönemde devlet adamları ve askerler tarafından daha çok protokoller ile gösterilerde atların kullanılması tercih edilmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemde kullanılacak olan atların ülke içinden temin edilmesini hedeflemiştir. Atların seçimi için ülke genelinde bazen askerlerinde katıldığı at yarışları tertip edilmeye başlanmıştır. Yarışların yapılabilmesi için nizamname oluşturulmuştur. Bu yarışlar Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu Arap yarımadası, Mısır, Anadolu ve Rumeli sahanın hemen hemen her tarafında gerçekleştirılmıştır. Yarışları düzenlemek için yerli ve yabancı şirketler oluşturulmuştur. At yarışları sosyal amaçlı okul inşası ve teyyare cemiyetine para toplamak gibi yardım amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde at İslahı için kurulan İslah-i Feres Cemiyeti koşu tertip edilen yerler ve ülkeye getirilen yabancı cins atlarla ilgili taleplerde bulunabiliyordu. Cemiyet İstanbul'da koşu alanları olan Veli Efendi ve Kağıthane'de gerçekleştirilen koşuların kontrolünü de yapmaktadır. Osmanlı Devleti ülke dışında Paris, Roma ve Londra gibi şehirlerde gerçekleştirilen at yarışlarına davet edilmişler veya katılmışlardır. Buralarda gerçekleştirilen at yarışları sonuçları dereceye giren atların isimleri de yazılmış telgraflar ile İstanbul haberdar edilmekte idi.

Osmanlı Devleti XX. Yüzyılın başlarında dünya genelinde kargaşaların olduğu dönem de dahı ordu için at İslahı üzerine çahşmalar gerçekleştirmişlerdir. Halk tarafından da oldukça fazla destek gören at yarışları tertip edilmişlerdir. Bu araştırma ile at İslahı için gerçekleştirilen çalışmalarının aşamaları ve yapılan çahşmaların sonuçları ele alınacaktır.

АТ ОЮНДАРЫНЫН АДАБИЙ ЧЫГАРМАЛАРДА КӨРКӨМ СҮРӨТТӨЛҮШУ

Бакытбек ДЖУНУСАЛИЕВ

Тамыры түптүү тарыхка саресеп салып карасак, ар бир эл өз маданияты, жашоо-турмушу, басып өткөн жолу аркылуу таасын из калтырып келген. Алардын ичинен байыркы көчмөн түрк элдердин да маданияты өзгөчө орунда турат. Түрк элдери байыртадан көчмөн турмуш өткөрүп келгендиктен, жашоо образы дагы, маданияты дагы көчмөн жашоого ылайык болгон. Ошол мезгилде түрк элдеринин маданиятынын өзөгүн түзгөн салттуу оюндары да жөн гана оюн катары гана каралbastan, улам кийинки муунга жоокерлик өнердү, тартиши, турмуштук тажрыйбаларды үйрөтүү менен бирге жеке инсандык сапаттарды калыптаңдырууда да зор мааниге ээ болгон.

Мындай салттуу оюндардын ичинен ат оюндарына кыргыз эли өзгөчө маани берген жана элдик оозеки чыгармаларда, көркөм адабиятта улуттук баалуулук катары көркөм сөз каражаттары аркылуу өтө чеберчиликте сүрөттөп келген.

Бул эмгекте түрк элдеринин ортоң баалуулугу болгон ат оюндарына кыргыз элинин өзгөчө баа берипши улуу «Манас» эпосунан баштап элдик оозеки чыгармачылыктын жемиши болгон кенже эпостордо, уламыштарда, адабий дүйнөнүн алпы аталган Чыңгыз Айтматовдун, ошондой эле Алыкул Осмоновдун, Сардарбек Рысколовдун жана башка акын-жазуучулардын чыгармаларында өтө чеберчилик менен көркөм сүрөттөлүшу тууралуу баян кылышат.

Ачкыч сөздөр: Кыргыз эли, түрк элдеринин ортоң баалуулуктары, улуттук баалуулуктар, ат оюндары, адабий чыгармалар.

**КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТУУ АТ ЧАБЫШ ОЮНУ ЖАНА АНДАГЫ
САЯПКЕРЧИЛИК СЫНЧЫЛЫК ӨНӨР (ЭЛДИК ООЗЕКИ
ФОЛЬКУЛОРДУК БУЛАКТАРДЫН НЕГИЗИНДЕ)**

Болот БООБЕК УУЛУ

Кыргыздардагы салттуу ат аюндар байыркы орто кылымдардан бери эле калыптанып көчмөн маданиятта өзгөчө орунду ээлей алган. Тарыхый булактарда ат оюндары азыноолак баяндалып ал эми элдик оозеки фольклордо анын үлгүлөрү кенири чагылдырылат. Улуттук ат оюндарынын келип чыгышы жана өткөрүлүшү элдин каада-салты менен тыгыз байланышта болгон. Анткени көчмөндер жашоосунун көпчүлүк бөлүгүн ат үстүндө өткөргөндүктөн, оюн-зоок, шааншөкөттөр ат оюндарысыз коштолгон эмес. “Манас” эпосунда улуттук ат оюндарынын эң негизигилери болгон ат чабыштын оюннүүн: аламан байге, чоң байге ал эми ритуалдык салттарда өтүүчү кара жарыш, көр байге, мүрзө байге, кемеге байге деген түрлөрү айтылат.

Кыргыздарда күлүк, жорго таптаган адамдарды саяпкер ал эми жылкыга карата сын айтып, тулпардын айбын же артыкчылык сапаттарын, күлүктүктүн

жарышта озуп келишин алдын ала көрө билгендер сынчы аталган. Кыргыздын көчмөн турмушунда төрт түлүк малдын ичинен жылкы жогору баалангандыктан, саяпкерлер да коомдо кадыр-барк, өзгөчө абройго ээ болгон. Мындай өнөр ар-бир эле адамга бериле бербейт. Ошондуктан эл ичинде: “Толубайдай сынчы бол, Токтогулдай ырчы бол” деген алкоо түрүндөгү накыл сөз айтылып калган. Адатта адамга жана жылкыга карата гана сын айтылып, жылкыдан башка малга айтылбаган. Күлүк, чобур болоорун кулун жана тай кезинен сынап билген. Үйде олтуруп тыштагы аттын баскан дабышынан күлүк бolorун билген. Аттын жашы жана кары бәэден туулгандыгын баамдаган. Байгеге чапканда аттын чыгарын, байгеге илинээрин жана каларын билишкен. Мыкты саяпкерлер тапталган күлүктүн айбын билип, кемчилигин жазбай көрө алышкан. Кыргыздар бул өнөр кесиши тээ байыртадан бери эле аркалап келгендигин элдик оозеки улуумыш-дастандар айгинелеп турат. Саяпкерлер күлүк чыкчу жылкыны кулун кезинен сынинан өткөрүп, бара-бара аны таптап жарышка салган. Жаңы туулган кулунда кандай сапаттар жана касиеттер бар экенин көрө билишкен.

Демек элдик оозеки фольклордук булактар тастыктап турғандай салттуу ат чабып оюнунда саяпкерчилик-сынчылык өнөр эн алдыңкы орунда турған жана жылкыга байланыштуу элдик билим, ат таптоо, улуттук ат оюндар көчмөн коомдогу жашоо-турмуштан калыптанган деп айтууга болот.

Ачкыч сөздөр: кыргыз эли, улттук ат оюндар, саяпкерчилик-сынчылык онөр, элдик оозеки булактар

«КӨК БӨРҮ» ОЮНУ ЖАНА АНЫН «МАНАС» ЭПОСУНДАГЫ ТОТЕМДИК ИЗДЕРИ

Зарина КУЛБАРАКОВА

«Көк бөрү» оюну кандайдыр бир денгээлде бөрү тотеми менен байланыштуу аталаип калган. Тотемдик калдыктарды оюндуун аткарылышынан жана «Манас» эпосунан көрүүгө болот. Оюн эпоско трансформацияланып ар түрдүү эпикалык форманы алган. Бирок бир тектүү тотемдик белгилерди көрүүгө болот.

Ачкыч сөздөр: «Көк бөрү», бөрү, ички тотем, сырткы тотем, тотемдик издер, кырк чилтен.

KÖKBÖRÜ OYUNUNDAKİ ZAMAN VE MEKĀNIN ÖNEMİ ÜZERİNE

Ulanbek ALİMOV

Geleneksel spor oyunları içerisinde Kökbörü günümüze ulaşan önemli oyunları-миздан biridir. Kökbörü sadece bir oyun olmayıp aynı zamanda bir gelenegin ürünüdür. Bu çalışmamızda Kırgızlar arasında geleneksel olarak oynanan Kökbörü ile günümüzde hipodromda oynanan Kökbörü spor şeklini zaman ve mekan açısından karşılaştırmaya çalışacağız. Kültür değerlerimiz olan Kökbörü oyununda zaman ve mekan

kavramını ele alırken mitik zaman ve mekan, epik zaman ve mekanı tarihi zaman ve mekan gibi üç ana başkta değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Spor, Oyun, Kökbörü, Zaman, Mekan

ALTAY TÜRKLERİNDE ŞATRA OYunu

S. A. ARSTANBEKOV - Adem KAYA

Bu çalışmada Güney Sibirya Türk halklarından Altaylar'da milli zeka oyunu olarak algılanan, daha ziyade çadır içinde oynanan "Şatra"nın geçmişi ve bu günü inceleyecektir. Altay Türklerinin geleneksel zekâ oyunlarından biri olan "şatra", engin bir tarihe ve zengin bir geleneğe sahiptir. Bu bağlamda çalışma niteliksel yöntem kapsamında tarama metodu ile yapılmıştır. Konu ile ilgili sınırlı da olsa monografik araştırmalar bulunmaktadır. Bunun yanısıra dolaylı anlatımlara da rastalmaktadır. Altay Türk etnik grubuna ait araştırmacıların şatra oyunu için kültürel ozcu vurgular yaptıkları görülmektedir. Rus ve diğer uluslara ait yazarlar ise oyunun tarihi oluşumu ve gelişimi hakkında giriştirmeler sunmaktadır. Her iki görüşünde ortak bir yanı oyunun köksel karakterinde savaş stratejisi yatkınlığıdır. Sovyet döneminde diğer geleneksel oyun ve sporlarda olduğu gibi şatra da bir uygulama kesitine umermiştir. Ancak Sovyetlerde Gorboçov ile başlayan yenilenme ve yeniden yapılanma hareketiyle birlikte oyuna 1988'den itibaren bir canlılık gelmeye başlamıştır. Aynı yıl Altay Türk halkının "ataların ahlak anlayışma dönümü" sloganıyla başlatılan "el oyunları" ile şatranın popüleritesi artmaya başladığı görülmüştür. Günümüzde başta Türk halkları olmak üzere tüm Avrasya coğrafyasına yayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altay Türkleri, Zekâ Oyunu, Şatra.

КЫРГЫЗ ЭЛИНИН УЛУТТУК АҚЫЛ ОЮНУ КАТАРЫ - ТОГУЗ КОРГОЛ

Нургуль СУЛЕЙМАНОВА

Кыргыз, казак жана монгол элдеринде кездешкен тогуз коргол оюну көчмөн элдеринин маанилүү ақыл оюну болуп эсептелет. Бул оюндуң атالышы, келип чыгышы тарыхы жана оюндуң ойно шарттары көчмөн элиниң маданиятынан кабар берип, өз ичине белгилүү коомдун социалдық, маданий, экономикалык жана саясий стратегиялык планын камтыйт.

Кыргыз элиниң улуттук оюндар тарыхында тогуз коргол оюну ақыл оюнuna кирип, оюнчудан ақыл күчүн тарап кылат. Оюндагы тогуз үйдүн атальшы социалдық жана стратегиялык маанини камтыйт. Оюндуң жүрүшү эки оюнчудан тен 3-4 жүрүштүү алдын ала эсептелиши менен маанилүүгү артып, корголдордун көп топтолушу менен эсеп жыйынтыкталат.

Билдируүдө тогуз коргол оюнундагы түшүнүктөрдүн атальшы, чечмелениши аркылуу кыргыз элиниң көчмөн маданияты изилдөөгө алынат. Андан тышкары кыргыз элиниң көчмөн маданиятында социалдык катмарлардын атальшы,

экономикалык түшүнүктөр кенири маалымат берилет. Бүгүнкү күндө тогуз коргол оюнунун Кыргызстандагы улуттук оюн катары кабыл алышыши, оюн мелештери тууралу дагы сөз болот.

Ачкыч сөздөр: кыргыз эли, тогуз коргол, улуттук оюн, стратегия, тактика.

БАЙЫРКЫ КЫРГЫЗ ОЮНУ – “КИШТЕ”

Гулнааз МАМБЕТКАЗИЕВА

Ар бир элдин өзүнө тиешелүү салты, үрп-адаты эле эмес өзүнө тиешелүү улуттук оюндары бар. Байыркы элдин катарын толуктаган кыргыз элинин дагы өзүнө тиешелүү улуттук оюндары бар. Кыргыз эли оюндарын өздөрүнө мүнөздүү, мезгилине, дооруна жана социалдык шартына жараша оюндарды жаратышкан. Кыргыз элинин улуттук оюндары катары көк бөрү, кызы куумай, оромпой, тогуз коргоол, ордо ж.б. эсептелет. Мына ушул улуттук оюндар кыргыз элинин жашоо тарыхында байыртадан бери ойнолуп келет. Улуттук оюндар элдик педагогиканын мыкты үлгүлөрү болуп саналат. Философиялык көз караш жана улуттук озгочолук даана байкалып турат. Мына ушул оюндардын кээ бири ушул күнгө чейин сакталып келди. Кээ бирлери өзгөрүүгө дуушар болсо, кээ бирлери унтулуп, көмүскөдө калды. Бул маккалабызда ушул унтулуп калган “киште” оюну изилдөөгө алынат. Бул оюндуң атальшы “Манас” үчилтигинин “Манас” бөлүмүндө С. Орозбаковдун жана Ж. Мамайдын вариантында берилген.

Макалабызды лингвомаданий жана лингвопедагогикалык багытта изилдедик. Негизги максатыбыз унутта калган оюнду коомго таанытуу жана анын педагогикалык ордун тактоо. Оюн аркылуу кыргыз элинин этномаданиятын жана лингвопедагогикасын ачып көрсөгүү.

“Киште” оюну байыркы оюндардын катарын толуктайт. Азыркы учурдагы шахмат оюнuna окшош. Анын шахматка окшош жактары көп. Айрым жүрүштөрү менен шахматтан айырмалуу.

Макалабыз салыштырма-тарыхый, сыпаттама, анализ жана синтез методдору аркылуу изилденди.

Изилдөөбүздүн жыйынтыгында “киште” оюну болгон. Бирок ал шахматтын өзү эмес, өзгөчөлөнгөн оюн, азыркы күндө шахмат менен ассимиляция болуп кеткен.

THE PLACE OF MANGALA GAME IN TURKISH SOCIETY AND ITS EFFECTS ON HUMAN BRAIN

M. Furkan ŞAHİN - Ayça GENÇ - Aytewkin Hamdi BAŞKAN

Türk toplumlarında, çocuklara doğduğu günden itibaren çok özel bir eğitim verilir. Bu eğitimin bir kısmında çocuk oyunlarının büyük önemi vardır. Çocuk oyunları fizik

ve zekâ olarak çocukların eğitimini, geleceğe hazırlanmasını sağlar. Basitten karmaşığa doğru öğretilen zekâ oyunlarıyla Türk toplumlarındaki çocuklar geleceğe hazırlanırlar. Mangala oyunu da bu zekâ oyunlarından biridir. Mangala, Türk dünyasında Dokuz Kumalak, Dokuz Korgol gibi farklı adlarla bilinen ve zevkle oynanan bir Türk zeka oyununun, dünyadaki genel adıdır. Türkiye'de Mangala adıyla gündeme getirilen oyun, farklı bölgelerde yüze yakın isimle ve oyundaki kısmi değişikliklerle oynanmaktadır. Oyunun Türk dünyasında ve Türkiye'de, yörenlere göre degisibilem yüzden fazla adını, ondan fazla farklı taş ve kuyu sayıları ile ve degisen kurallarla oynandığını tespit edilmiştir. Bu çalışmamızda, dünyanın çok iyi bildiği, Türkiye'de unutulmakta olan fakat son dönemlerde canlandırılmaya çahışlan mangala oyununun çeşitli yönleriyle ele alınması amaçlanmaktadır. Mangala oyunu Dama ve Satranç oyunlarında olduğu gibi oyunda şansa yer olmaması, oyuncuya oygun hamlelerini, birkaç hamle sonrası ve rakip oyuncunun hamlelerine göre hamle yapmayı düşündürmesi, matematik ve sayı sayma bilgisi gerektirmesi gibi özellikler Mangala oyununun gelişmiş bir zeka oyunu olduğunu göstermektedir. Hayatın her anında Mangala oyununun çeşitli yönlerini yaşarız. İnsan olarak hayatın içerisinde Planlama, Strateji, Taktik gibi unsurları gerçekleştirmeye çalışırız. Mangala oyununun insan beyni üzerinde de etkileri oldukça fazladır. İnsanoğlu, çeşitli yöntemlerle beyin gelişimi sağlamaktadır. Bu yöntemlerin bir kısmı kendilikinden gelişen organik yöntemler olduğu gibi bir kısmı da eğitim, egzersiz gibi ek uygulamalarдан oluşmaktadır. Tarihte bu oyunu oynayan kişilerin çögünün, askeri strateji uzmanı olması ve tarihte en iyi subaylar ve generallerin Mangala oyununu başarılı şekilde oynayabilmeleri Mangala oyununun insan beynine olumlu etkilerinin olduğunu bizlere gösteriyor. Sonuç olarak; Mangala oyununun yaygınlaşması daha zeki, mantıklı kararlar verebilen, sorgulayan, çözüm odaklı, sosyal, ileriye görebilen, mücadelenesiller yetiştirmemize katkı sağlayacaktır. Bu sebeple kültürel mirasımız olan bu oyunumuzu yeni nesillere aktarma yolunda önemli adımlar atılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mangala, Zekâ Oyunları, Geleneksel Türk Oyunları

TOGYZ KUMALAK AS A CULTURAL PHENOMENON

Torgyn KAIDAROVA

Togyz kumalak is an intellectual game of 4 thousand years of history, currently known to the whole world and has no less importance than other world-famous intellectual games. This game is the material embodiment of the personality of the Kazakhs and their ancient ancestors - the Huns and the ancient Turks. Worldview features, rules and variations of the game are for researchers an invaluable ethnographic source about the spiritual life of the Turkic peoples.

Togyz kumalak is first of all the people's world outlook, and only then creativity, sport, science .. If Russian and American scientists consider togyzkumalak only as an ethnographic feature, then Europeans give a more fair assessment to togyzkumalak as a national heritage and mental creativity, which has its traditional features, inherent only to certain people. The game togyz kumalak is known and officially registered in Kazakhstan and Kyrgyzstan, and in this region this game has been played for at least 4

thousand years. These words completely destroy the unsubstantiated ideas of I. Zelinsky and K. Scott. There is a lot of direct evidence that togyzkumalak is a legacy of the Kazakh people, and that African and Arabic culture have nothing to do with it.

From a scientific point of view, the most famous research and educational works were prepared by M. Tanekeev. This can be confirmed by his comparative studies of togyzkumalak and games related to mancala, the definition and explanation of the features of each of them, the chronological classification of the first examples of boards for the game, as well as the fact that he was one of the first to attract the attention of foreign scientists to our national game.

Key words: togyz kumalak, national game, Kazakh national game, Kyrgyz national game, Turk world, intellectual game, Huns.

“ХАН-ОРДО” КЫРГЫЗ ОЮНУНДАГЫ ОЮНЧУНУН СТРАТЕГИЯСЫ: КҮТҮЛБӨСТҮК ЖАНА БЕЛГИСИЗДИК

Бактықан ТӨРӨГЕЛДИЕВА

“Хан-Ордо” кайталанғыс қыргыз әлдик оюнун Баатыр Манас өзү қыркchorосу менен ойногон, уруулардың кол бапшчылары эркектерди согуш өнөрүнүн ықмаларына, амал ықмаларына салууга, күжүрмөн аракеттерди баштоого көндүрүүгө, ошондой эле жооптуу чечимерди кабыл алууга үйрөтүүгө жөнөтүлгөн. Ал оюнчулардын абстрактуу (элестүү) жана стратегиялык ой жүгүртүүлерүн калыштандырган, бул коомдун кызыкчылыгы учун тыкыр ойлонулган чечимдерди кабыл алууга көмөткөшкөн.

Оюн мамлекеттин кандайдыр бир согуштук картасын элестетет жана бир команданын оюнчуларынын милдети шарттуу түрдө башка команданын мамлекетин басып алуу зарыл болгон. Жер бетине чийилген айланы мамлекеттик аймагын билдириген, анын чок ортосунда “башчынын ордосу” болгон. Оюнда болжолдонгон “ордонун” орду терендетилип, анда томпой-чүкө жайгашкан. Оюнда эки команда ойногон. Атаандаш оюнчулар ар түрдүү амал-айлаларды колдонуу менен “шарттуу өлкөнү” басып алуунун жана коргонуунун пландарын иштеп чыгышкан.

Оюндуң теориясында оюнчунун ойноо стратегиясы оюнда пайда болушу мүмкүн болгон ар кандай жагдайларда аракеттердин толук планы катары каралса “Хан-Ордо” оюнунда дагы стратегия оюнчунун аракеттерин жана күтүлбөгөн жагдайга алыш келүүгө жөндөмдүү мүмкүн болгон оюндуң ар кандай жүрүшүн аныктап турат. Оюнчу көптөгөн стратегияларды колдонууга тийиш, анткени бир адамдын мыкты стратегиясы, анын ичинде башка оюнчулардан күтүлүп жаткан аракеттерге дагы көз каранды.

Демек “Хан-Ордо” оюну бул интеллектуалдык оюн, ал күтүлбөстүк жана белгисиздиктүн шартында бир нече кадам алдыга аракеттерди көрүү учун ақылойду бир жерге топтоону жана кылдат көңүл бурууну талап кылат. Ошол эле учурда оюнчу үзгүлтүкүсүз түрдө оюндуң ықмаларын ондоп-жакшыруу, белгилүү бир аралыкта мээлөөнүн көндүмдерүн өнүктүү зарыл, бул математика-

ve zeka olarak çocukların eğitimini, geleceğe hazırlannasını sağlar. Basitten karmaşağa doğru öğretilen zeka oyularıyla Türk toplumlarındaki çocuklar geleceğe hazırlanırlar. Mangala oyunu da bu zeka oyularından biridir. Mangala, Türk dünyasında Dokuz Kumalak, Dokuz Korgol gibi farklı adlarla bilinen ve zevkle oynanan bir Türk zeka oyununun, dünyadaki genel adıdır. Türkiye'de Mangala adıyla gündeme getirilen oyun, farklı bölgelerde yüze yakın isimle ve oyundaki kısmi değişikliklerle oynamaktadır. Oyunun Türk dünyasında ve Türkiye'de, yörenlere göre degisebilen yüzden fazla adını, ondan fazla farklı taş ve kuyu sayıları ile ve değişen kurallarla oynadığını tespit edilmiştir. Bu çalışmamızda, dünyanın çok iyi bildiği, Türkiye'de unutulmakta olan fakat son dönemlerde canlandırılmaya çalışılan mangala oyununun çeşitli yönleriyle ele alınması amaçlanmaktadır. Mangala oyunu Dama ve Satranç oyularında olduğu gibi oyunda şansa yer olmaması, oyuncuya oyunun hamlelerini, birkaç hamle sonrası ve rakip oyuncunun hamlelerine göre hamle yapmayı düşündürmesi, matematik ve sayı sayma bilgisi gerektirmesi gibi özellikler Mangala oyununun gelişmiş bir zeka oyunu olduğunu göstermektedir. Hayatın her anında Mangala oyununun çeşitli yönlerini yaşarız. İnsan olarak hayatın içerisinde Planlama, Strateji, Taktik gibi unsurları gerçekleştirmeye çalışırız. Mangala oyununun insan beyni üzerinde de etkileri oldukça fazladır. İnsanoğlu, çeşitli yöntemlerle beyin gelişimi sağlamaktadır. Bu yöntemlerin bir kısmı kendiliğinden gelişen organik yöntemler olduğu gibi bir kısmı da eğitim, egzersiz gibi ek uygulamalarдан oluşmaktadır. Tarihte bu oyunu oynayan kişilerin çoğunu, askeri strateji uzmanı olması ve tarihte en iyi subaylar ve generallerin Mangala oyununu başarılı şekilde oynayabilmeleri Mangala oyununun insan beynine olumlu etkilerinin olduğunu bizlere gösteriyor. Sonuç olarak; Mangala oyununun yaygınlaşması daha zeki, mantıklı kararlar verebilen, sorgulayan, çözüm odaklı, sosyal, ileriyi görevbilen, mücadelenesiller yetiştirmemize katkı sağlayacaktır. Bu sebeple kültürel mirasımız olan bu oyunumuzu yeni nesillere aktarma yolunda önemli adımlar atılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler; Mangala, Zeka Oyunları, Geleneksel Türk Oyunları

TOGYZ KUMALAK AS A CULTURAL PHENOMENON

Torgyn KAIDAROVA

Togyz kumalak is an intellectual game of 4 thousand years of history, currently known to the whole world and has no less importance than other world-famous intellectual games. This game is the material embodiment of the personality of the Kazakhs and their ancient ancestors - the Huns and the ancient Turks. Worldview features, rules and variations of the game are for researchers an invaluable ethnographic source about the spiritual life of the Turkic peoples.

Togyz kumalak is first of all the people's world outlook, and only then creativity, sport, science .. If Russian and American scientists consider togyzkumalak only as an ethnographic feature, then Europeans give a more fair assessment to togyzkumalak as a national heritage and mental creativity, which has its traditional features, inherent only to certain people. The game togyz kumalak is known and officially registered in Kazakhstan and Kyrgyzstan, and in this region this game has been played for at least 4

thousand years. These words completely destroy the unsubstantiated ideas of I. Zelinsky and K. Scott. There is a lot of direct evidence that togyzkumalak is a legacy of the Kazakh people, and that African and Arabic culture have nothing to do with it.

From a scientific point of view, the most famous research and educational works were prepared by M. Tanekeev. This can be confirmed by his comparative studies of togyzkumalak and games related to mancala, the definition and explanation of the features of each of them, the chronological classification of the first examples of boards for the game, as well as the fact that he was one of the first to attract the attention of foreign scientists to our national game.

Key words: togyz kumalak, national game, Kazakh national game, Kyrgyz national game, Turk world, intellectual game, Huns.

“ХАН-ОРДО” КЫРГЫЗ ОЮНУНДАГЫ ОЮНЧУНУН СТРАТЕГИЯСЫ: КҮТҮЛБӨСТҮК ЖАНА БЕЛГИСИЗДИК

Бактықан ТӨРӨГЕЛДИЕВА

“Хан-Ордо” кайталанғыс кыргыз элдик оюнун Баатыр Манас өзү кырк чоросу менен ойногон, уруулардын кол бапшылары эркектерди согуш өнерүнүн ықмаларына, амал ықмаларына салууга, күжүрмөн аракеттерди баштоого көндүрүүгө, ошондой эле жооптуу чечимерди кабыл алууга үйрөтүүгө жөнөтүлгөн. Ал оюнчулардын абстрактуу (элестүү) жана стратегиялык ой жүгүртүүлөрүн калыптаандырган, бул коомдун кызыкчылыгы учун тыкыр ойлонулган чечимдерди кабыл алууга көмөткөшкөн.

Оюн мамлекеттин кандайдыр бир согуштук картасын элестетет жана бир команданын оюнчуларынын миңдети шарттуу түрдө башка команданын мамлекетин басып алуу зарыл болгон. Жер бетине чийилген айланы мамлекеттик аймагын билдириген, анын чок ортосунда “башчынын ордосу” болгон. Оюнда болжолдонгон “ордонун” орду терендетилип, анда томпой-чүкө жайгашкан. Оюнда эки команда ойногон. Атаандаш оюнчулар ар түрдүү амал-айлаларды колдонуу менен “шартуу өлкөнү” басып алуунун жана коргонуунун пландарын иштеп чыгышкан.

Оюндин теориясында оюнчунун ойноо стратегиясы оюнда пайда болушу мүмкүн болгон ар кандай жагдайларда аракеттердин толук планы катары каралса “Хан-Ордо” оюнунда дагы стратегия оюнчунун аракеттерин жана күтүлбөгөн жагдайга алып келүүгө жөндөмдүү мүмкүн болгон оюндин ар кандай жүрүшүн аныктап турат. Оюнчу көнтөгөн стратегияларды колдонууга тийиш, анткени бир адамдын мыкты стратегиясы, анын ичинде башка оюнчулардан күтүлүп жаткан аракеттерге дагы көз каранды.

Демек “Хан-Ордо” оюну бул интеллектуалдык оюн, ал күтүлбөстүк жана белгисиздиктин шартында бир нече кадам алдыга аракеттерди көрүү учун ақылойду бир жерге топтоону жана кылдат көнүл бурууну талап кылат. Ошол эле учурда оюнчу үзгүлтүксүз түрдө оюндин ықмаларын ондоп-жакшыртуу, белгилүү бир аралыкта мээлөөнүн көндүмдерүн өнүктүрүү зарыл, бул математика-

лык дагы геометриялық билимди талап кылат.

Автор республиканын спорттук окуу жайларында спорттун түрү катары “Хан-Ордо” оюнунა үйрөтүүнүн маанилүүлүгүнө көңүл бурат.

III ДҮЙНӨЛҮК КӨЧМӨНДӨР ОЮНДАРЫНЫН “ОРДО” БОЮНЧА МЕЛДЕШИНИН ЖЫЙЫНТЫКАРЫ

М. Г. ИСМАИЛОВ - М. К. САРАЛАЕВ

Макалада “Ордо” оюнунун келип чыгышы пайда болушу жана тарыхы боюнча айтылган. «Ордо» оюну бир гана кыргыз элинин арасында өнүгүп келгени жонундө баяндалат, ошого байланыштуу көп жылдар бою эл аралык деңгээлге чыга албаган. Азыркы мезгилде улуттук спорт катары ДКОда мелдешке кошуулуп эл аралык мелдештерге чыга баштады. Макалада III- ДКОнын жыйынтыктары көрсөтүлгөн, таблицалар тиркелген.

Ачкыч сөздөр: “Ордонун” эрежеси Ордо федерацисы спорттук классификациядагы “Ордонун” орду, эл аралык форматка чыгышы

ANADOLU'NUN GELENEKSEL OYUN VE SPORLARINDAN: KAÇMA TOPU / FROM THE TRADITIONAL GAMES AND SPORTS OF ANATOLIA KAÇMA TOPU

Muhsin HAZAR - Gamze BULGAN

The aim of the study is to determine the similarities and differences of the “Kaçma Topu” game played in Anatolia in other Turkish relative communities. Before examining the “Kaçma Topu”, it is necessary to mention the concept of the game. The game is an activity that develops social integrity and emotional maturity in free time by its own rules, is made with physical and mental abilities, is fun and ultimately does not bring any material benefit to the players and the spectators. The game is similar to a competition or race to look like the best. Traditional play is the cultural motifs that societies bring from their past experiences.

It is the most important goal of the study to determine the cultural origins of the ball game and to determine the traces of this game as the living culture of today. To determine the source of sports history, to watch the traditional game in Anatolia and Central Asia. Although sports branches such as football, polo, hockey and badminton are the products of Asian culture, it is known that these branches are owned by some countries and cultures. One aim of this study is to open a window in terms of historical depth especially due to the amazing similarity between cricket and baseball from today's popular sports.

KIRGIZCA VE TÜRKÇEDEKİ AŞIK OYUNLARIyla İLGİLİ ORTAK SÖZLER ÜZERİNE

Mayrambek OROZOBAYEV

Aşık kemiği, genellikle koyun, keçi, dağ koyunu, dağ keçisi, karaca, ceylan, gezik, inek ve manda gibi çift toynaklı hayvanların arka ayaklarının diz kısmından elde edilen ve insanlık tarihinin en temel yaşam tarzı olan avcılık geleneğinden günümüze kadar gelen, manevî değeri yüksek çok köklü kültürel öğelerdendir. Araştırmalara göre aşık kemiği, tarihin en derin sayfalarından bu yana oyun aleti, fal taşı (şans sembolü), takı, süs, işaret, marka, ağırlık, mezararmağanı vs. gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Günümüzde de aşık kemiği, Kırgız, Kazak gibi bazı Türk boyalarında daha çok oyun aleti olarak kullanılmaya devam etmektedir. Söz konusu oyun aletinin günümüzde Türkiye'nin bazı kırsal bölgelerinde de nadir olarak oynandığı bilinmektedir. Aşık kemığının genel Türk kültüründeki yeri ve önemini özellikle Türk dil ve ağızlarının söz varlığına bakarak anlamak mümkündür. Bunlardan özellikle Kırgızça, Kazakça ve Türkçe sözlüklerde aşık kemigiyle ilgili pek çok dil malzemelerinin (terimler, deyimler ve atasözlerin) bulunduğu belirtmek gereklidir. Bu güne kadar tarafimca yürütülen araştırmalarda, Kırgızcanın sözvarlığındaki aşık kemigiyle ilgili kelimelerin çok önemli bir kısmını aşık oyunlarıyla ilgili terimlerin oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu durum Kazakça ve Türkçe için de geçerlidir. Ancak söz konusu terimler, henüz Türkçenin bu kolları arasında dilsel açıdan ayrıca karşılaşırılarak incelenmiş değildir.

Bildiride, bu eksikliğin giderilmesine az da olsa katkı sağlamak amacıyla daha önce tespit ettigimiz Kırgızcanın söz varlığındaki aşık oyunlarıyla ilgili terimlerin Türkçedeki durumu, kullanım oranı, şekli, anlamsal yakınlığı ve diğer özellikleri es zamanlı karşılaştırmalı yöntemlerle ele alınacaktır. Böylece, Türk kültürünün ortak değerlerinden olan aşık oyunlarının Kırgızca ve Türkçedeki yansımalarının ne ölçüde ortak özelliklere sahip olduğu tespit edilecektir. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Kırgızca ve Türkçedeki aşık oyunlarıyla ilgili ortak oyun adlarının, oyun kuralları ve yöntemlerle ilgili, oyuncularla ilgili ortak kelimelerin, oyun esnasında kullanılan ortak fiillerin ve aşık oyunlarının diğer özellikleriyle ilgili ortak kelimelerin oranı, genel dilsel (finetik, morfolojik ve semantik) benzerlikleri ve farklılıklarları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: aşık kemiği, aşık oyunları, Kırgızca, Türkçe, ortak terimler

THE ROLE OF THE MISSIONS IN LEARNING THE SKI SPORTS IN THE OTTOMAN PERIOD

Ömer KAYNAR - M. Fatih BILICI

Objective: The aim of this is to determine the role of missionaries in teaching the ski sport in Muş during the Ottoman period.

Method: In this study, information will be given about the ski sport in Muş during Ottoman period. While gathering information about the skiing sport in Muş, the contents of the ottoman period, archive sources, province annuals, periodicals and memo-

ries will be examined, and the content will be taken into consideration.

Results: Norwegian missionaries, who came to the Muş to carry out missionary activities in the Ottoman period in 1909, taught the local people to ski by distributing ski equipment. In addition, they understand that they do daily home works with their big sleds made of wood, their sheltering, food and drink needs of their domestic pets and recreational activities in their leisure time.

Conclusion: It can be said that the contribution of the Norwegian missionaries was great in the learning of skiing of the local people in Muş in the Ottoman period.

Keywords: Ottoman period, Muş, sport, ski

GELENEKSEL ASIK OYUNLARINDA ENEKE YAPIMI

Muhsin HAZAR - Zekihan HAZAR

Bu araştırmanın amacı, yapılan literatür incelemesinde geleneksel aşık oyunlarına ilişkin eksik olan “eneke yapımı” ve “eneke” kelimesinin anlamı noktasında literature katkı sağlamak ve bu anlamdaki boşluğu doldurmaktır.

Nitel araştırma modelinin benimsendiği bu çalışmada, dokuman incelemesi deseninden yararlanılmıştır. Bu kapsamda literatürde aşık oyunuyla ilgili var olan kaynaklar taranarak bu oyunun oynanış biçimini ve oyunlarda kullanılan kavramların anımlarına ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Bu kavramlar arasında en önemlilerinden birisi sayılabilecek olan “eneke-enek” kavramının ne anlama geldiği ve nasıl yapıldığı ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Ayrıca araştırmanın ikinci bölümünde ise araştırmacılar tarafından aşık kemığının “eneke”ye dönüştürülmesi sürecinde sırasıyla; aşık kemigi ve eneke yapımında kullanılan araç-gereçler, “aşigm-eneke”nin delinmesi, hamurdan yapılmış olan kalıbın hazırlanması, bu kalıba yerleştirilen aşağı (eneke)’ye eritilmiş kurşunun dokülmesi ve son olarak da rötuş işlemleri ile ilgili yapım aşamaları fotoğraf kareleri ile kayıt altına alınmıştır.

Sonuç olarak; yapılan bu araştırma aşık oyunlarının temel aracı olan eneke’nin yapım aşamasının nasıl olduğuna ilişkin bir çalışma olması açısından onemlidir. Ayrıca kaybetmeye yüz tutmuş bu önemli kültürün unutulmaması ve tekrar canlandırılması açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: oyun, geleneksel, oyunlar, aşık, eneke yapımı

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВОЛЬТИЖИРОВКИ И ДЖИГИТОВКИ

Дайырбек ТОКТОБАЕВ-Медетбек БУКУЕВ

В статье рассматриваются сходство и различие таких конных видов, как джигитовка и вольтижировка. Современное состояние джигитовки и вольтижировки.

Ключевые слова: вольтижировка; джигитовка; гимнастические и акробатические упражнения; кордовый; лошади; всадник.

МУНУШКӨР ТАПТАСА – САГЫЗГАН Да АЛГЫР КУШ БОЛОТ

Түгөлбай БАЗАКЕЧЕВ

Кыргыздар илгертеден бери күш, бүркүт, ителги салышып келишкен. Бирок арасында айрым мұнұшкөрлөр сагызган, борбаш, жагалмай, үкү деген канаттууларды да кармашып, тапташип кыйынчылық заманда, ачарчылық учурунда, Үркүндө Ата – Мекендик согуш учурунда элди багышкан. Сазызган бүркүт сыйктуу көп эмгекти талап кылбайт.

Ачкыч сөздөр: Мұнұшкөр; Уучулук; Үйрөтүү ыкмалар; Тапка келүүсү; тапка киргизүү.

КЫРГЫЗ ТАЙГАНЫН ЖАНДАНДЫРУУ ИШ ЧАРАЛАРЫ

Нурлан МАМАТОВ

Тайган - Кыргызстандын тоолуу шартында калыптанып Орто Азияны байыр алган байыркы аңчы иттин тукуму. Тайган бийик тоо, аска-зоолорго, ак кар - көк музга, калың токойбалаалдуу жерлерге жана талаа-түзгө анга чыгууга ылайыкташип, учкаяк күлүк, шамдагай, кыраан, айбаттуу, алгыр, жытыл, из кубар келип алыс аралыкка чарчабай чуркайт жана тоодогу катаал шарттарга бышыккан чыдамдуу, чыйрак (деңиз деңгээлинен 2-4 мин бийиктитети аңчылыкта), сак кулак, кыраакы болот. Тайган менен аркар-кулжа, эчки-теке, элик, карышкыр, түлкү, чөө, донуз, суур жана кашкулакка ууга чыгат. Тайганды бүркүт менен да кошо салат.

Ачкыч сөздөр: Тайган, аңчы ит тукуму, жөндөмдүүлүк, баамчылдык

TÜRK HALKLARININ SPOR TARİHİ SORUNLARI

Mehmet TÜRKMEN - Kadri AĞGÜN

Çalışma, Türk halkları ve yabancı yazarların genel spor tarihine bakış açılarını inceleyip, Türk spor tarihinin içinde ve dış dünyadaki yeri nedir sorularına yanıt arayacaktır. Türk halklarında spor tarihinin sorunları hakkında şimdide kadar monografik bir çalışma olmamış, dolaylı yapılan çalışmalarla kapsadığı alan ve analitik nitelikleri bakımından çok yetersizdir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu halen derinlikli analizler yapmaktan uzak, yüzeysel bir seviyede ve betimleyici bir çerçeveye içinde kalmaktadır. Niteliksnel araştırmalar yaklaşımı içinde yer alan survey tanımlama ve karşılaştırma modeli, araştırmada yöntem olarak belirlenmiştir. Batı dünyasında 20. Yüzyılın başından itibaren başlayan spor tarihçiliği, son 35-40 yılda kendi akademik dergilerine sahip, kendi konferanslarını düzenleyen, lisans ve lisansüstü dersleri açabilen bir yapıya kavuşmuştur. Bu sayede spor tarihçiliği toplumların tarihini anlamamıza katkı sağlayacak, mevcut toplumsal ilişkileri dönüştürmeye yarayacak, yeni bilgileri üretebilecek bir yapıya kavuşmuştur.

len bir akademik disiplin haline gelmiştir. Ancak Türkiye'de modernleşmeci paradigmın ve Orta Asya'da da kabile şuuru çerçevesinde özci kültürcü anlayışın ekseninde şekillenmiştir. Bunun için Türk halklarının geleneksel sporları yeterince dünyaya literatürüne girdirilip tanıtılıamamış, diğer sosyal bilimlerle etkileşime girememiş ve kendi içine kapanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halkları, Spor Tarihi, Tarih Sorunu

OSMANLI'DA SAVAŞA HAZIRLIK SPORU - MATRAK OYUNU

Mücahit FİŞNE – Sevda FİŞNE

Bu çalışmanın amacı, unutulmuş geleneksel Türk sporlarından biri olan matrak oyununun tarihi belgeler ışığında incelenmesidir. Araştırmada yöntem olarak belge tarama yöntemi kullanılmıştır.

Şimşir ağacından yapılmış sopalarla oynanan ve temelde eskrim'e benzeyen Matrak oyunu, Osmanh'da askerler ve hatta Osmanlı Padişahları tarafından savaşlara hazırlık amacıyla spor olarak yapılmış bir oyundur.

Sozlük anlamı sopa, değnek ve talimci şişi anımlarına gelen matrak, şimşir ağacından yapılan, cilalanan, ucundaki topuzu yumuşak hale getirmek amacıyla dışma deri sarılan bir sopa olup savaşa hazırlık talimlerinde kılıç yerine kullanılmaktaydı. Bundan dolayı oyuncun admin sopianın adından geldiği ve kaynaklara da bu şekilde geçmiş olabileceği düşünülmektedir.

Matrağa hakimiyetin artmasıyla, savaş için gerekli olan odaklanma, denge, hız, kuvvet ve teknik bilgi gibi becerilerin geliştirilmesinde önemli kazanımlar sağlayan oyunda, kafanın korunması için bir miğfer ile kalkan görevi görecek yumuşak bir yastık da kullanılmaktaydı.

Savaş silahlarında ve yöntemlerinde yaşanan değişim ve gelişim, aslında çok köklü bir tarihe, teknik, taktik ve stratejik derinliğe sahip olan Matrak Oyunu'nun mahiyetinden uzaklaşmasına ve zamanla unutulmasına yol açmıştır.

Ata mirası sporların unutulmaması için günümüzde Matrakçı Efkan Çalış tarafından asılina uygun olarak tekrar hayatı geçirilmeye çalışılan Matrak Oyunu'nun başında "benimle ceng meydanına çıktığınız için teşekkür ederim" diyerek başlayan ve oyuncunun sonunda "kasıtlı ve kasıtsız hatalarımдан dolayı özür dilerim" diyerek birbirlerinin gönünlünü alan sporcular, bir yandan sert fiziksel mücadelenin gerekliliklerini yerine getirmekte diğer yandan Fair-play ve güzel ahlakin en iyi örneklerini sergilemektedir.

Yapılan çalışma ile Matrak Oyunu'nun daha iyi tanınmasına dolayısıyla da Türk kültürel mirasının ve Türk spor kültürünün zenginliğinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Geleneksel Spor, Matrak Oyunu, Savaşa Hazırlık.

БОЕВЫЕ ИСКУССТВА КОЧЕВЫХ НАРОДОВ ЕВРАЗИИ

**Жаксыбек ЖУНУСБЕКОВ - Толгар АХМАДИЕВ - Талгат КУНАЕВ -
Джалаал ДЖАМАЛОВ**

Казахские народные игры и состязания, в том числе боевые искусства кочевых народов Евразии, которые являются «Великими наследиями кочевников», способны стать одной из реальных основ возрождения и развития современной национально-ориентированной педагогической системы физического воспитания, опирающейся на подлинно-народные-традиции-и-опыт.

Ключевые слова: Боевые искусства, кочевники, народные игры, философия, мировоззрение.

«ЭР САЙЫШ» - БОЙ НА ПИКАХ. ВОЕННО ПРИКЛАДНОЙ ВИД КОННОГО ЕДИНОБОРСТВА КЫРГЫЗОВ. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

Э. К. МОЛДАЛИЕВ

Кочевой образ жизни кыргызов сам по себе говорит о том, что у них были развиты конные игры. Многие конные игры носили военизированный характер. У древних кыргызов существовала высокая военная организация, преимущественно состоящая из конницы. Военизированные конные игры, описываемые в «Манасе», берут свои истоки с тех времен, когда кыргызы господствовали в Центральной Азии и их военная мощь, была в зените.

Из дошедших до наших дней игр кыргызов, в первую очередь, следует выделить конные игры, состязания, которые были ведущими почти во время любых торжеств.

За многие века в Центральной Азии сложились различные системы обучения воинским искусствам. Наиболее существенно различались между собой воинские искусства кочевников и оседлого населения. Воин-кочевник практически всегда действовал верхом. Поэтому он в первую очередь учился сражаться верхом на коне. Одним из верховых единоборств был поединок на пиках, распространенный у кыргызов («сайыш»), казахов («сайыс»), проживающих в степных районах.

Из выше отраженного следует, что без исторического, углубленного, всестороннего изучения и научного обобщения истории прошлого и анализа современного состояния «Эр сайыша» - боя на пиках невозможно его дальнейшее развитие и совершенствование.

BİR SİNEMATOGRAFİK ANLATIM ARACI OLARAK GELENEKSEL SPORLARIN KIRGIZ SINEMASINDA KULLANIMI

Yusuf YURDİĞÜL - Camile ABDİMALİKOVA

Geleneksel sporlar bir kültürün sürdürülmesi bağlamında is gören bir etken olarak çok uzun zamandır dünyanın hemen hemen her coğrafyasında kullanılmaktadır. Sporun tabiatı geregi ahlaki ve geleneksel kurallar aynı zamanda toplumsal yaşamı da dizayn etmektedir. Söz gelimi herhangi spor aktivitesinin yapılmasına dair oluşturulan kurallar, bireyin toplumsal yaşamında normatif bir ilişki içeresine girmesi bakımından etkili olmaktadır.

Sinema bir kültür taşıyıcısı olarak toplumsal yaşamın her nüvesinden unsurları bir anlatım aracı olarak kullanmaktadır. Geleneksel sporlar sinemanın kendi dilini oluşturken kullandığı içerik sağlayıcılarından biridir. Özellikle karakter yapılandırılmasında; karakterin sağlam ve çevresine faydalı bir birey olması noktasında etkili bir anlatım aracıdır.

Kırgız sineması da geleneksel sporları gerek bir kültür yansıtıcısı, gerekse sağlam karakterin oluşturulması bağlamında kullanmaktadır. Örneğin kök börü, ordo, alış ve er eniš gibi geleneksel sporlar sinemada anlatım aracı olarak sürekli kullanılmıştır.

Çalışma; sinema, kırgız sineması ve geleneksel spor oyunları gibi konular bağlamında bir kavramsal çerçeve oluşturarak Kırgız sinemasından seçilen filmlere içerik çözümlemesi yöntemi uygulayacaktır. Bu bağlamda hangi geleneksel oyunların kırgız sinemasında ne yoğunlukta ve ne tür bir anlatım aracı olarak kullanıldığını tespit etmek çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Geleneksel Spor Oyunları, Kırgız Sineması

ІІІ ДҮЙНӨЛҮК КӨЧМӨНДӨР ОЮНДАРЫНЫН КЫРГЫЗ ТИЛДҮҮ ГЕЗИТТЕРДЕ ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

Жанара КАДЕНОВА

Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарынын популяризациялоодо, анын мааниманызын, ордун ачып көрсөтүүдө, коомдук пикирди калыптандырууда массалык маалымат каражаттарынын орду чоң.

Расмий маалыматтар боюнча, III Дүйнөлүк көчмөндөр оюндары дүйнөнүн 60тан ашын медиасында чагылдырылды. Оюнду чагылдырууга дүйнөнүн 50 өлкөсүнөн келген 500дөн ашык журналист укук алган. Ал эми Кыргызстандан аталган оюнга 70тен ашык медиа каражатынын 700дей журналисти катышкан.

Аталган изилдөө III Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарынын кыргыз тилдүү гезиттерде чагылдырылыш деңгээлине анализ жасайт.

Изилдөөнүн объектиси катары мамлекеттик гезиттер “Кыргыз Туусу”, “Эркин Too” жана жеке менчик “Фабула”, “Де-Факто” басылмаларынын сентябрь айындагы сандары каралды. Аталган гезиттер коомдук мааниси, сапаттуулугу жана аудиториясынын көндиги боюнча тандалып алынды.

Изилдөөнүн максаты – III Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарынын гезиттерде чатылдырылышына саресеп салуу менен катар, аталган басылмалардын III Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарына канчалык маани бергендигин аныктоо болуп саналат. Муну менен бирге, гезит материалдарынын басымдуу белугу кайсы жаңыра, кандай өңүттө жарыяланганы да каралмакчы. Изилдөөдө салыштыруу, сандык ыкма жана контент-анализ колдонулду.

Ачкыч сөздөр: гезит, Кыргыз Туусу, III Дүйнөлүк көчмөндөр оюндары, медиа

TÜRKİYE VE DÜNYA'DA GOOGLE VE YOUTUBE'DA DÜNYA GÖÇEBE OYUNLARI VE GELENEKSEL SPORLAR TERİMLERİNİN ARANMA ORANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Mehmet Akif ZİYAGİL - Fethi ARSLAN

Dünya Göçeve Oyunları, göçeve uygarlık kültürünün yeniden canlanması ve konunması için 2012 yılından beri Kırgız Cumhuriyeti'nde organize edilmeye başlanan dünya çapında büyük bir uluslararası projedir. Son yıllarda Türkiye'de geleneksel sporlara ve Dünya Göçeve Oyunlarına gittikçe artan bir ilgi vardır. Bu çalışma, Türkiye ve Dünya'da Google ve Youtube arama motorlarında Dünya Göçeve Oyunları ve Geleneksel Sporlar terimlerinin aranma oranlarının karşılaştırılması amaçlamaktadır. Türkiye ve Dünya'da 1 Ocak 2012'den Ekim 2018 tarihine kadar tüm kategoriler seçenekinde, Google web ve Youtube aramalarında Dünya Göçeve Oyunları ve Geleneksel Sporlar terimlerinin aranma oranlarının sunulan değerleri ile belirli bir bölge ve zaman için grafikteki en yüksek nokta ile göreli bir aramaya yönelik ilgi gösterilmiştir. Grafikteki 50 değeri yarı popüler olmayı ifade ederken "0" skoru zirveye göre %1'den daha küçük bir değeri göstermektedir. Bu çalışmanın bulgulara göre, Dünya'da son sekiz yılda Google Web'de çeşitli spor dalları, Olimpiyat Oyunları teriminden sürekli şekilde daha çok araştırılmış, sadece Olimpiyat Oyunları sırasında her iki terim arasında araştırma oranları büyük fark göstermemiştir. Benzer eğilim daha zayıf şekilde YouTube'da gözlenmektedir. Dünya genelinde Google Web'de Traditional Sports, World Nomadic Games teriminden çok belirgin ve dalgalı şekilde daha çok aranmaktadır. You Tube'da ise, 2016 Dünya Göçeve oyunları sırasında eşit aranma oranları gözlenmiştir. Hem Google Web'te hem de You Tube'da Olympic Games, World Nomadic Games'den kıyaslanmayacak büyülükte daha fazla aranmaktadır. Türkiye genelinde Google Web'te Dünya Göçeve Oyunları, yağlı güreş terimine yakın oranda sadece Göçeve Oyunları sırasında aranırken You Tube'da ise, 2016 yılında çok belirgin şekilde yağlı güreş teriminden daha fazla aranmıştır. Sonuç olarak, geleneksel sporlar ile Dünya Göçeve Oyunlarına yönelik ilginin yaygınlaştırılmasında internette yazı, video ve oyun gibi araçların kullanılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Göçeve Oyunları, Google, Youtube.

ГРАФИЧЕСКАЯ ИЛЛЮСТРАЦИЯ К «ВСЕМИРНЫМ ИГРАМ КОЧЕВНИКОВ» ВОСПРОИЗВЕДЕННОЕ ВЛИЯНИЕМ ТЕХНИКИ «СКРАПБУКИНГ»

Айтбубу БАДАХШАНОВА

Целью данной статьи является сохранение культуры для молодого поколения. Поэтому была исследована кыргызская этно культура а также особенности быта. Насчитывается большое количество методов, техник и разновидностей иллюстрации изображающие традиционные спортивные игры. А так же рассматривается техника «Скрапбукинг» - Наследие которая имеет актуальность.

КЫРГЫЗСТАНДА ӨТКӨРҮЛГӨН «ДҮЙНӨЛҮК КӨЧМӨНДӨР ОЮНДАРЫ» ТУУРАЛУУ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ПИКИРЛЕР

Бакыт ТУРДУМАМБЕТОВ

Дүйнөлүк Көчмөндөр Оюндары түрк тилдүү мамлекеттердеги этно-спорт оюндарынын кайра жаралуусуна жана Кыргызстанда туризмдин өнүгүүсүнө кандайдыр бир деңгээлде түрткү болууда деген үмүтүбүз чон. Аталган үмүттү илимий жактан тактоо максатында бул сунушталган ишибиздин теориялык бөлүгүндө кыскача туризм рыногу, туризм менен спорттун байланыштары жана дестинациялык маркетинг тууралуу маалыматтар карапып, тиешелүү адабияттарга сереп салынган.

Мындан сырткары Кыргыз Республикасында 2016-жылы экинчи жолу өткөрүлгөн Дүйнөлүк Көчмөндөр Оюндары кененирээк карапып, анын өзгөчөлүктөрү талданган. Бул багытта Дүйнөлүк көчмөндөр оюндары спорттук окуялуу туризм катары карапып, бул иш-чаранын тарыхы, өткөрүлүүсү тууралуу маалыматтар камтылган.

Ишибиздин эмпирикалык тарабы катары, Бишкек шаарынын тургундары болгон жалпы саны 106 кишиден турган жергилиттүү калк өкүлдөрүн, анын ичинде туризм секторунда, айрыкча мейманканы иштетүү жана турагенттиктер менен туроператорлор тармагында эмгектенген кызматкерлерди жана ошондой эле туризм багытында билим алыш жатышкан студенттерди анкеталык сурамжылоонун анализи жүргүзүлдү. Бул анализдин негизинде “Дүйнөлүк Көчмөндөр Оюндарынын” келечеги, мындан аркы өнүгүүгө тоскоол болуп жаткан маселелерине сереп салынып, аткарылган жана келечекте Кыргызстандын туристтик бренді болуш үчүн аткарыла турган иштер тууралуу кенештер берилген.

Ачкыч сөздөр: Спорттук окуялуу туризм, Дүйнөлүк көчмөндөр оюндары, Туризм, Кыргызстан, Жергилиттүү пикирлер.

FROM SIBERIA TO THE BALKANS: THE HISTORY AND CULTURE OF TRADITIONAL WRESTLING IN TURKIC PEOPLE

Mehmet TÜRKMEN - Kanat CANUZAKOV

Petroglyph and archaeological datum indicate that wrestling has originated with the history of humanity. The authorities of the sports history are also of the same opinion that wrestling, being the first sporting phenomenon, is formally the first organized sport. Appearing in almost all of the antiquities, it has had different dimensions in each's culture and performed different functions creating a distinctive satisfaction style. The aim of this study is to investigate Turkic peoples' traditional wrestling and attempt to answer the questions of: What was its historical and cultural dimension in their social structure and lives? How did it evolve? What is its current state on the national and international levels? The method of the study; descriptive explanation and comparison method were used. The importance of the research; The subject is not only a study to understand the history of the wrestling, but it is important to build a future, to ensure that it claims its rightful place in the Turkish and world literature, and to increase its popularity. In addition, wrestling, which is full of national-spiritual motives and rituals in Turks, is as important in physical terms as intellectual and moral terms.

The research problem; The main problems of the study are that traditional wrestling in Turkic people remains left outside academic interest area save a few exceptions, that it does not reflect the traditional wealth on to modern level, that it does not have a place in the international serious literature.

The result of the investigation; It has been found that wrestling, which is the main source of action in the social structure and lives of Turkic people, is beyond a sports type, and in fact perceived as a social value, that it has an immense history and a rich tradition. The study has been concluded with the remarks that although they have been affected negatively by the globalization, people still feel affection for wrestling and wrestlers, but it does not have enough coverage in serious international academic journals, and it does not benefit enough from the modern developments.

Keywords: Turkic peoples, Traditional Wrestling, History and Culture.

TÜRK KÜLTÜRÜNDEN EDEBİYATINA GELENEKSEL ATA SPORU: GÜREŞ

Abdulselam ARVAS

“Güreş” sözcüğü, Türkçe Sözlük’té “Belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması” şeklinde açıklanmıştır. Bu kelime diğer Türk lehçelerinde “կյոռաշ/կյորօշ” (Kirg.), “қыпек/күрес” (Kaz.), “курash” (Özb.), “güləş” (Azerb.) vb. gibi ufak telaffuz farklarıyla ancak aynı anlamda ifade edilmiştir. Bu bağlamda, “güreş”in; Türk kültürünün ortak ürünü olması, Türk halkları tarafından ata sporu olarak benimsenmesi ve böylece onların ortak geçmişine referansta

bulunması bakımından önemlidir. Nitekim tarihin ilk dönemlerinden beri Türklerde spor, eğlence, savunma ve saldırı gibi kültürel bağlamlar içerisinde günümüze kadar gelen "güreş", bugün de gerek doğu gerekse batı Türklerinde millî bir spor olarak öne çıkmaktadır.

Türk tarihinde çok eski bir geçmişe sahip olan "güreş", toplumun sosyal ve kültürel yaşamının bir parçası olduğu için Türk edebiyatının da farklı alanlarına yansımıştir. Bu kapsamda "güreş", Türk edebiyatının en köklü ve önemli ürünlerinden biri olan destanlarda savunma, saldırı, oyun vb. gibi çeşitli şekillerde ifadesini bulmuştur. Mese-la XV. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirilmiş "Kitab-ı Dedem Korkut"un "Kam Püre Bey Oglu Bamsı Beyrek Boyu" adlı hikâyesinde Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'le güreşmekte ve onu yendikten sonra yüzüğü parmağına takmaktadır. Ornekten de anlaşılıcağı üzere bu hikayede bir güç sınaması söz konusudur. Bunun altındaki temel felsefe ise geleneksel Türk toplumunda sadece erkeklerin değil kadınların da güçlü ve düşmana karşı hazırlıklı olmasıdır.

Bu bildiride, Türk dünyasının en zengin türlerinden birini teşkil eden ve Türk halk edebiyatında çok fazla örneği bulunan destanlar irdelenecektir. Bu bağlamda Oğuzlara ait "Kitab-ı Dedem Korkut" adlı eser başta olmak üzere Kıpçak sahasından Kırgız, Kazak, Tatar, Başkurt ile Sibirya sahasından Hakas, Altay vb. gibi diğer Türk topluluklarının destanlarında geçen "güreş" sahneleri incelenecik ve "güreş" in Türk destanlarına hangi açılardan yansığı tespit edilecektir. Daha sonra destanlarda tespit edilen "güreş" sahneleri baglamsal açıdan tahlil edilecek ve Türk kültürüne katkıları tartışıla- caktır.

Anahtar Kelimeler: Güreş, Türk kültürü, edebiyat, destan, gelenek, millî spor.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE YAĞLI GÜREŞ VE KİSPET YAPIMI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

H. NURGUL BEKİC - HEVES KAYIN

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan güreş, ilk çağlardan itibaren savunma, spor, oyun ve eğlence amacıyla yapılarak günümüze kadar gelmiştir. Güreşin Türk kavramı ile bütünlmesi uzun bir tarihi geçmişe dayanmakta ve Türklerin anavatanı olarak bilinen Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Geleneksel şölen ve kutlamalarda güreş önemli bir yere sahiptir. Asırlar boyu sürdürülerek genç erkeklerin güçlerini ortaya koymaları önemli bir spor dalı olmuştur. Güreş, "Türk gibi kuvvetli" anlayışının pekişmesine birçok pehlivanın gösterdiği başarılarla katkıda bulunmuştur. Güreş kültürü yüzyıllar içerisinde milli bir kimlik kazanarak Türklerin ata sporu haline gelmiştir. Tarihsel süreçte çeşitli Aba, Şalvar (Don) ve Karakucak güreşleri yanında kendine has kurallarıyla "yağlı güreş" de yerini almıştır. Yağlı güreş, ağasından çağrısına, kispetinden müsabaka boyunca çalan davul zurnalarıyla her aşaması yüzyılların birikiminden günümüze miras kalan ritüeller manzumesidir. Geleneksel sporumuz olan yağlı güreşi diğerlerinden ayıran önemli farklılıklardan birisi, pehlivanlar tarafından müsabakalarda giyilen ve "Kispet" adı verilen özel kıyafettir. Yağlı Güreşlerin öne çıkan bir ögesi olarak Kispet, üretim aşamalarında özel ustalık gerektirmektedir. Bu

bağlamda, kispet üretimi ustadan çırاغa aktarımlarla bir zanaat olarak günümüze kadar yaşatılmıştır. Yağlı güreş müsabaka kurallarına uygun olarak yapımında dana derisi kullanılan, kendine has kalıp, süsleme ve teknik ile dikilen Kispet özel bir tasarım ürünüdür.

Bu bildiride; Türk kültürünün zenginliklerinden birisi olan ve yaşatılarak günümüze kadar aktarılarak gelen geleneksel yağlı güreş ve bunun en önemli objesi olan kispet yapımı ve kispet ustalığına ilişkin inceleme ve araştırma sonuçlarını içeren bilgi aktarımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Yağlı güreş, Kispet, Kispet Ustası, Pehlivan

OSMANLI'DA GÜREŞ OYunu: III. AHMED DÖNEMİ

Derya İDİKURT

Güreş, Türklerin oynadığı bilinen en eski oyunlardan biridir. Her oyunda olduğu gibi güreşin de kendine has kaideleri vardır. İncelemek istedigimiz konunun giriş kısmında bu kurallara yer vererek öncelikle oyunu genel hatlarıyla anlatmaya çalışacağız. Nitelim sektığımız konunun temelini Osmanlı şenliklerinde güres oyunu ve güreşçilere dağıtılan para miktarına ilişkin Osmanlı arşiv belgelerinin incelenmesi oluşturacaktır. Gerçek arşiv belgeleri ve gerek araştırma-inceleme eserlerin içinde yer alan konuya ilgili detaylar tespit edilip güreş oyununun Osmanlı'da ne denli önemli ve vazgeçilmez olduğunu ortaya çıkarmaya gayret edeceğiz.

Anahtar kelimeler: Güreş oyunu, pehlivan, küştigir, surnâme, huzur güreşleri

GELENEKSEL YAĞLI GÜREŞLER VE “PEŞREV ÇEKME” RİTÜELLERİ

Oğuzhan GÜL – Mehmet GÜL – Aydoğan SOYGÜDEN

Bu çalışmanın amacı; yağlı güreşte, müsabakanın başlamadan hemen önce, belirli bir sistematığı olan, salavatçının (cazır) namelerinden sonra yapılan ve “Peşrev Çekme” olarak bilinen hareketi diğer bir değişle ritüeli literature kazandırmaktır. Bu çalışma ile peşrev çekme ritüelinin barındırdığı mana ve anlam daha iyi anlaşılırak bu gelegenin eksiksiz bir şekilde bir sonraki nesillere aktarmamız gerektiği düşünülmektedir.

Bu bağlamda; Geleneksel Güreş'in içerisinde de bir çok ritüel yani dinsel bir alt yapıyı barındıran unsurlar bulunmaktadır. Güreş'in tarihimize önemli roller üslendiği aşikardır. Bundan dolayı güreşin sadece bir spor olarak değil, içerisinde birçok ritüel barındıran kültürel bir değer olarak görmek daha doğru olacaktır. Çünkü güreş bu yönyle diğer sporlardan ayrıılır. Güreş'in içerisinde ki her bir hareket bir anlamla beslenmiş ve bütünlüktür. Bu yönyle Güreş Türk Toplumları için bir spordan öte sosyal bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada belge tarama yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak; ilgili kaynak taraması yapılarak gerekli bilgiler elde edilmiştir.

Sonuç olarak peşrev çekme gelenegi yağlı güreşin önemli bir parçasıdır ve bu ge-

lenek tam ve eksiksiz olarak yağlı güreş müsabakalarında uygulanması gerekmektedir. Peşrev çekme ritüellerinde yapılan eksik ve hatalı davranışlar bu geleneğin kaybolmasına ve önemsememesine neden olabilir. Peşrev çekme ritüellerinde en küçük ayrıntı dahi atlanmadan güreşilerin uygulaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Güreş, Peşrev Çekme, Ritüel

КӨЧМӨН ЭЛДЕРИНИН «УЛУУ – КҮРӨШҮ»

Э. М. ТУКЕЕВ, М. К. САРАЛАЕВ

Көчмөн элдеринин «Улуу - күрөшү» - мамлекеттер арасындағы улуттардың ынтымагын бекемдө, күрөштүн бир түрүнөн мелдешке катышу максатында көчмөн элдерине жайылтуу тарыхы.

Ачкыч сөздөр: Күрөш, балбандар, кур, байге, жаңы эреже.

ОЮН АРҚЫЛУУ ЭТНОДИДАКТИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ АТА-ЭНЕНИН РОЛУ

Ы. А. РАЙМБЕРДИЕВ, Ж. Ж. МАКСУТОВА

Макалада таалим-тарбия берүүдө сюжеттик оюндардың негизинде (боз үй-дүн мисалында) балдардың дүйнө таануусун улуттук нарк-насил, каада-салттары арқылуу этномаданий билим берүүдө ата-эненин ролу жөнүндө сез болот.

Ачкыч сөздөр: этнопедагогика, практикалык этнопедагогика, таалим-тарбия, этномаданият, ата-эне, дидактикалык оюндар, сюжеттик-образдуу оюнчуктар, боз үй.

ЭТНО – ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ СПОРТСМЕНА – АТЛЕТА, КАК НОСИТЕЛЯ И ПРОИЗВОДИТЕЛЯ ЦЕННОСТЕЙ СПОРТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ

Ш. А. АБДЫКЕРИМОВ – Б. Дж. МОТУКЕЕВ – И. Д. БАЙСЫРАХМАНОВ

В статье обсуждаются проблемы формирования спортсмена – атлета как личности, ее место в «производстве» ценностей национальной спортивной культуры.

Ключевые слова: «Этно – педагогическая» сущность спортсмена – атлета; национальная спортивная культура; ценности спортивной культуры; формирование спортсмена – атлета как личность; материальные и духовно – нравственные ориентиры спортсмена; историческое предназначение спортсмена; педагогический потенциал спортсмена.

ДЕНЕ ТАРБИЯ МУГАЛИМДЕРИН ДАЯРДООДО ОРДО ОЮНУН КОЛДОНУУ ЖАНА ОКУТУУ ПРОЦЕССИНДЕ ҮЙРӨТҮҮ ПРИНЦИПТЕРИН ИШКЕ АШЫРУУ ШАРТТАРЫ

Маматсабыр АБДУЛЛАЕВ, Абакир МАМЫТОВ

Макалада кыргыз элинин байыркы оюндарынын бири ордо оюну болочок дене тарбия мугалимдерин даярдоо каражаты катары мунөздөлөт. Аталган багытта Кыргызстанда топтолгон педагогикалык оң тажрыйба баяндалат. Ордо оюнун окутуу жана студенттерди машыктыруу процессинде үйрөтүү принциптерин жетекчиликке алуу, гийиштүү педагогикалык шарттарды түзүү жана ишке ашыруу жолдору теориялык жана методикалык көз карашта талданат.

СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ

К. ЗАКИРЬЯНОВ – Б. БОЛДЫРЕВ – Ж. ЖУНУСБЕКОВ

The study considers the history of the origin, formation and development of national games and sports of the nomadic peoples of the Great Steppe. As you know, physical culture and sport are a specific way (form) of social activity. As a specific mode of activity, as a specific form of social relations, physical culture and sport are aimed at the all-round and harmonious development of the personality, and above all, its physical perfection. In a broad socio-historical sense, physical culture is part of the culture of society. Elements of physical culture originated in the early stages of the development of human society.

Modern scientific theory and practice show that sport, having broad, socially conditioned connections with society, is increasingly a kind of creative activity that requires a significant potential of intellectual, moral, aesthetic and physical strength. Sports achievements shown in the relevant sports competitions, firstly, are the result of collective activity, not only of the athlete, but of his coach, and secondly - grow into one of the important indicators of how a particular social formation, or another state ensures the disclosure of the abilities and gifts of a person.

Key words: Kazakh national sporting tradition, martial arts, martial arts, kylyshtau, SBS tigirkursh.

ЭТНОСПОРТ КАК АКТИВНЫЙ ВИД ОТДЫХА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ

Сапаргуль ТУРДУБЕКОВА

В современном мире глобализации процессов отдыха и развлечений, спрос на этно спорт как вид отдыха и развлечения набирает рост. Рассматривается мировой опыт развития этно спорта, выведены основные направления этноспорта , которые могут быть использованы в Кыргызстане, а именно частными фирмами, предлагающих активный отдых и развлечения.

В исследовании представлены анализ результатов опроса студентов , их

предпочтения и мотивы при выборе занятиями физической культуры и спорта, включая этно спорт.

В Кыргызстане , виды этно спорта ,могут быть включены в государственные программы обучения физической культуры и спорта, как один из видов. Частные фирмы, предлагающие услуги отдыха и развлечений, могут предложить услуги занятия этно спортом.

Ключевые слова: этно, спорт, отдых, развлечение, развитие

ИГРЫ И СОСТАЯЗАНИЯ В КАРА-КАЛПАКСКОЙ ПОЭМЕ «КЫРК-КЫЗ»

Б. МАСАМИРОВ

В данной статье отражены игры и состязания из кара-калпакской поэмы «Кырк-кыз», которые показывают традиционную самобытность и образ жизни каракалпакского народа, и где отражены сведения о традиционных видах игр и состязаний тюркских народов Центральной Азии.

Ключевые слова: игры, состязания, кара-калпаки.

DİVANU LÜGAT-İT-TÜRK'E GÖRE TÜRKLERDE EĞLENCE VE OYUN

Saadettin Y. GOMEÇ - Müslüme Melis ÇELİKTAŞ

Kültür tarihimizin en muhteşem eserlerinden birisi olan Kaşgarlı Mahmud'un eserinde eğlence ve oyunlara dair de pek çok şeyi tespit etmek mümkündür. Tabiî ki eğlence ve oyun deyince basta at yarışları, at ile yapılan oyunlar, mesela at cambazlığı, ok atılığı, kılıç ve bıçak ile gerçekleştirilen yarışma ve oyunların yanı sıra, güreş, koşu gibi güç ve akla dayalı sporları da unutmamak gereklidir. Bilhassa halkın ulu günü, yani Nevruz'da yapılan toplantı ve eğlenceler dillere destan olmaktadır. Bu sırada at ve ok yarışları, güreşler (ayrıca deve, boga gibi hayvan güreşleri), ip cambazlığı, çeşitli halk oyunları sergilendir, insanlar en yeni elbiselerini giyinip, sofralarını ev ya da çadırlarındaki her türlü nimetle donatarak, yeni yılın bol ve bereketli geçmesini temenni etmekteydiler. Bu günlerde yapılan atılık, binicilik, güreş, ağırlık kaldırma, kök bar, gülle veya kargı savurma vs. spor müsabakaları hem eğlenmek, hem de gençlerin zinde kalmaları için düzenlenirdi ki, bu yarışmaların neticesinde verilen ödüller her genci spor yapmaya teşvik ederdi. Araştırmacılar bunlarla ilgili onlarca kitap, yüzlerce makale kalem almıştır. Esasında bunların hepsi hakkında Divanlı Lügat-it-Türk'ün değişik yerlerinde izahlar ve bilgiler mevcuttur. Biz bunun dışında bu muhteşem eserdeki gündelik çocuk oyunları ve eğlencelerini de belirlemeye çalışacağız. Bizim ayrıca üzerinde durmak istedigimiz mesele, günümüzde gittikçe yozlaşan sosyal hayatın aksine milli eğlence ve oyun kültürümüzü hatırlatmaktadır. Maalesef gençlerimiz çağın vebası durumundaki bilgisayar oyunlarından başlarım kaldırmadıkları gibi, daha çok ticari ve gelecek kaygılarıyla yapılan spor oyunlarına yöneliyorlar. İşte bu yüzden de geleneksel oyun ve eğlencelerimiz unutulmaktadır.

Анаhtar Келимeler: Divanlı Lügat-it-Türk, Oyun, Eğlence, Türk Kültürü

DOĞU TÜRKLERDE "SAMA" DANSININ GENEL VE GELİŞTİRME ÖZELLİKLERİ

Sayfulla ABDULLAEV

"Sama" dansı antik çağlardan geldi. Böyle bir dans, av ve savaştan önce atalar tarafından gerçekleştirildi. Şu anda Doğu Türkistan'da (Çin Halk Cumhuriyeti XUAR) korunmakta ve Doğu Türkleri tarafından yapılmaktadır.

"Kendisi" teriminin etimolojisi hala belirsizdir. Bu dans, spor egzersizlerine benzeresiyle farklıdır. Bazı bilimsel araştırma yazarları, ona savaşçıların dansı diyorlar.

Spor ve kültür dans "Sama" hayatın enerjisini yansıtır. Bir daire ve yaşam döngülerini andırır. Dans sırasında, oyuncuları hayatı enerjiyle doludur. Raporumuzda dansın "Sama"nın iki yönünü ele alıyoruz. İlkı bütünlüktü ve sosyaldır. İkincisi sağlıktır.

Dans "Sama" şu anda ağırlıklı olarak tatillerinde gerçekleştirilmektedir. Erkekler bir daire çizerek dans eder. Bu büyük bir etki yaratıyor. İnsanlar güçlü bir takımın bir parçası. Doğu Türkistan'da, dans performansı bazen çok sayıda sırayla karşılaşılmaktadır. Ama bunlar Türk gelenekleri değil. Diğer geleneklerle karışıyor. Örneğin, modern bir flaş mafya veya kung fu.

Dans sırasında "Sama" insanların eklemleri ve kasları optimal yükü alır. Esnek ve güçlü olurlar. İnsanlar vestibüler cihazı eğitiyor. Erkekler çevik ve hızlı olurlar. Dans sanatçılardan uçmayı severler. Doğa ve evrenin bir parçası olduklarını açıkça anırlar.

Dans "Sama" insanların güçlü ve dinçleşmesine yardımcı olur. Genel fiziksel gelişim için vazgeçilmezdir. Şu anda, dans "Sama" Türk halklarının birçok geleneksel oyunlarında kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dans "Sama", enerji, spor, eğitim, genel gelişim, Türklerin geleneksel oyunları.

TÜRK DÜNYASI EPIK DESTAN GELENEĞİNDE GELENEKSEL OYUNLA- RIN HALKBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Sacide COBANOĞLU

Türk dünyasını oluşturup geliştirmede ve onun sahip olduğu özelliklerle yeniden şekillenmede son derece önemli bir yere ve role sahip olan epik destan geleneğimizde geleneksel oyunlarımızın anlatı oluşumunda nasıl bir tematik özelliğe sahip olduğu ele alınacaktır. Destanlarımızdan yapılan geleneksel oyunların tematik tespitlerinden sonra oyunları ele alan yapısal birimlerin anlatıldığı işlevsel ve yapısal özelliklerin belirlenmesiyle halkbilimsel çözümlemesi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: geleneksel, sosyo-kültürel semantik, geleneksel Türk dünya görüşü, halkbilimsel çözümleme, Türk dünyası

Ч. ВАЛИХАНОВ ЖАЗЫП АЛГАН "КӨКӨТӨЙДҮН АШЫ" АТТУУ ЭПИЗОДДОГУ ЭЛДИК ОЮНДАРДЫН СҮРӨТТӨЛҮП БЕРИЛИШИ

Т. К. АЙТАЛИЕВА

Казак элинин чыгаан уулу Ч.Валиханов 1856-жылы кыргыз жерине келип, бугу уруусунан чыккан манасчыдан “Манас” эпосунан “Көкөтөй хандын өлүмү жана апы” аттуу эпизодду жазып алган. Бул эпизод манас таануу илиминдеги эң баалуу материал экени талашсыз чындык. Себеби, эпостун текстти бул мезгилиге чейин кагаз бетине жазылып алынган эмес. Окумуштуунун “Манас” эпосунун башка эпизоддоруна кайрылбай, сөз болуп жаткан эпизоддо кайрылганынын себебин да окумуштуулар белгилешип, баалуу никирлерин айтып жүрүшөт. Бул эпизоддо кыргыздардын каада-салттары, элдик оюндары жөнүндө кенири сөз болот. Көкөтөйдүн ашын баатыр Манас башкарып, эр Кошой кенешчиси болот. Ашта ат чабыш, жамбы атуу, Кошой менен Жолойдун күрөшү, эр сайыш, эр эниш өндүү элдик оюндардын түрлөрү уюштурулат.

Алгач ат чабыш болуп аттар алты айлык жерге чабылат, чабылып кеткен аттардын кайра келгенинче бай болуп, жалпысы 12 ай болгондо аттар келе турган болот. Чабарман балдардын канжыгасына көп азык байлагап берип, алар келгенче тан-тамаша кылалы деп чечипет. Чабылуучу аттардын саны 2080 болот. Аттарды чаба турган болгондо, Көкөтөйдүн Бокмурун Жаш Айдарга мындей дайт: “Мааникер күлүк алты айчылык жол басса табынакелүүчү, жети айчылык жол басса анда да табына келүүчү. Сары хандын ашында да алдыга чыккан, Мааникердин оозун кое бербе, кое берсөн башка аттардан үч күн эрте келет, эз байгесин өзү алып алды деп, жакынга домок калат, алышка жомок калат деп айтат. “Домок” - деген сөз кыргыз, монгол элдеринде калайман, ангеме деген сөздү түшүндүрөт. Бүгүнкү күнде бул сөз адабий тилде кецир колдонулбай калды. Мааникер абдан күлүк ат болгонун Бокмурундун айтканынан билүүгө болот.

Аттарды айдал жибергенден кийин балбан күрөш, жамбы атуу, эр сайыш, эр эниш өндүү элдик оюндар болот. Алардын ар бири манасчылар гарабынан че-берчилик менен аткарылган.

Ачкыч сөздөр: эпизод, ат чабыш, балбан күрөш, жамбы атуу, эр сайыш, эр эниш

SPOR NE DEGILDİR? NASIL OLUŞTU?

Adem KAYA - S.A. ARSTANBEKOV

Araştırmada ilk çırپıda 19. yüzyıldan günümüze yapılan sporun tanım ve kavramları ile nasıl oluştu süreci dikkatle incelendi. Spor ne degildir sorusuna tarihin ilk toplumlardan ve ilk devletlerin oluşumu ile bunların sosyoekonomik süreçleri dikkate alınarak cevap arandı. Bu konuda yapılan monografik çalışma olmadıgından dolayı olanlarından faydalandırıldı. Çalışmada niteliksel araştırma kapsamında tarama yöntemi kullanıldı. Bilindiği gibi spor hem günümüz dünyasının en önemli bir sektörü, hemde

en eski toplumsal kurumlardan birisidir. Dahası, insan yapısı kurumlar içinde dünya burişıyla kendisini en çok özdeşleştirmiş olanıdır. Spor, ilk insanların aynı zamanda tarihin ilk devletlerinde beceri yarıştırma oyunu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gözlemler sporun kökenleri ve tarihi mirası açısından geçerlidir. Ama sporun bugün ulaştığı genelik düzeyi açısından son derece yetersizdir. Sporun yapılmış birçok tanımları, modern yapısına da aykırı düşmektedir. İster modern ister pos-modern vurgusu yapılsın sonuçta spor olarak nitelendirilen branşlar kuralları bağlanan, kazanma ve muktedir olma arzusu olan, diğer meslek gurupları gibi belli bir mesai gerektiren iş kolu halini aldığı da göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda spor ne değildir ve spor branşları nasıl oluşmuşlar sorularının yanıtlarıyla bu aykırılığa cevap aramak amaçlandı. Sonuç olarak 20. yüzyılın başlarından itibaren oyun evhamı ve talimden eğitime dönüßen spor hakkında yapılan tanımların bir kısmı siyasi, politik ve ideolojik pozisyonlara tekabül ettiği anlaşıldı. Bunların içerisinde sosyal bilimcilerce üzerinde durulan ve tutulan spor tanımlarının bir kısmının spor olgusu ve kavramı niteliklerine uygun olmadıkları görüldü.

Anahtar Kelimeler: Spor ne, spor oluşumu, devlet, boş zaman

КЫРГЫЗ ЭЛИНИН САЛТТУУ ОЮНДАРЫНЫН СОВЕТ МЕЗГИЛИНДЕГИ ИЗИЛДЕНИШИ

Назгүл РЫСМЕНДЕЕВА

Адамзаттын калыптануусу жана өнүгүүсүне гаасир тийгизген, б.а. дүйнөтапшынын калыптандыруучу факторлордун бири – оюн ишмердүүлүгү. Ал социалдык-карым катнаштын баарын алып жүрөт.

Кыргыз элинин салттуу оюндары тууралуу айтка турган болсок, сөз учугу вайыркы замандарга барып такалат. Салт демекчи, бул бир жылда, же бир кынымда эле калыптануучу көрүнүш эмес, бул түшүнүктүн ичинде кылымдарды, доорлорду камтыган элдин эс-тутумунун нускалган көрөңгөлерү үүтүлгөн. Лиңдиктан, улам жаңы заман доору алмашылганы менен, түпкү тегиндеги нукуралыктын негизги өзөктөрүүн сакталып, өнүктүрүлүп, байытылып кийинки муундарга мурсталышы – бул келечек муун үчүн кам көрүүсү эле. Өз доорундагы адамзаттын турмушундагы туруктуу көрүнүшкө айланган жашоо тажрыйбасын үлгү кылыш келечекке ишараат жасаган аракеттери бара-бара салтка айланба, адамзаттын жашоо канондорун түптөп кеткен.

Бул процесске түздөн түз тиешеси болгон, ал эле эмес, окумуштуулар тара-бынан негизги деп санаалган оюн ишмердүүлүгүнүн салтка айланган натыйжалары – салттуу оюндар канча бир кылымдар өтсө да, элдин эс-тутумунда бек сакталышын ойнолуп келиши, мына ушул процесстин айкын чагылышы.

Кыргызстандын Россиянын составына кошулушу менен орус окумуштууларынын, этнографтарынын жана краитаануучуларынын изилдөө саякаттарынын негизги мазмуну башка болгону менен, алардын көңүлүн өзгөчө бурган оюн-зооктор болгон. XIX кылымдагы орус жана чет элдик окумуштуу саякатчылардын айрым-айрым гана иликтеөлөрү болгону менен совет мезгилиндеги илимий-

иلىктөөлөрдүн пайдубалын түптөөдө алардын салымы чоң болгон. Аталган бағыттагы илим өңүтүнө чыйыр салгандардын катарында П.П. Семенов-Тяншанскийдин, Ч.Валихановдун, Н.Северцевдин, В.И.Далдын, А.А. Диваевдин, Н.Зеланддын ж.б. эмгектерин копшууга болот.

Совет бийлиги орногон алгачкы жылдардан тартып эле ден тарбиясына жана спорттук оюндарга өзгөчө көңүл бурула баштаган. Элдин маданий-социалдык турмуш жагдайын жакшыртууда элдик оюндардын маанисин туура түшүнүү менен совет мезгилинде бул жааттагы XX кылымдын 20-жылдарында эле алгылыктуу иштер башталган.

Ачыкчى сездер: элдик оюндар, салттуу оюндар, илимий изилдөөлөр, совет мезгили, спорт оюндары, оюн ишмердүүлүгү

BAZI KIRGIZ GELENEKSEL OYUNLARI ÜZERİNE (ARŞİV BELGELERİNE GÖRE)

Baktibek İSAKOV

Bugünkü Kırgız geleneksel oyunları, Kırgız halkının Sovyetler Birliği kurulmadan önce yürütülmüş oldukları konar göçer hayatlarının belirgin ürünleridir. Oyun da olsa bugüne kadar yaşatılmış toplu gelenektir. Söz konusu çalışma, Kırgız Bilimler Akademisinin El Yazılıar Fonunda korunmakta olan arşiv belgelerine dayanarak ele alındı ve ayrıca yazارın çocukken şahsen oynadığı aşık oyunlarına da kısmen yer verildi. Örneğin, Kırgız Bilimler Akademisinin El Yazılıar Fonunda korunmakta olan bir arşiv belgesinde Kırgız geleneksel oyunlarının 55 oyunu listelenmiştir. Aynı yazar, eserinin bir başka yerinde söz konusu 55 oyun arasından sadece aşıklar ile oynanan oyunlar ayrı olarak göstermiş ve orada aşık ile oynanan 45 oyunun listesi verilmiştir. Söz konusu arşiv belgesinde verilen oyunların içerikleri ve oyun tertipleri oldukça orijinaldir ve bazı oyunlar da Sovyet devrinde değişmiş, sistem ihtiyaçlarına uygun hem içerik hem de oyun şekli olarak ilkel hallerini kaybetmişlerdir. Örneğin Kırgız geleneksel oyunları arasından Kız Tanmay olarak bilinen oyun hakkında söz konusu arşiv belgesi bilgi verirken, bu oyunun toy-aş olarak bilinen büyük şölen ve merasimlerde büyükler tarafından oyandığını ve oldukça eğlenceli olduğu için en çok sevilen oyunlar arasında yer aldığı yazar ve bu oyunun tertibi, oyun esnasında yaşanan gülünçlü durumlar ve seyircilerin oyuna olan ilgileri detaylı bir şekilde anlatılır. Halbuki, bugün bizim bildigimiz Kız tanmay oyunu değişiktir. Bu oyun bir çocuk oyunudur ve şölen ile merasimlerde oynanan oyunlar arasında yer almaz. Bu durum gösteriyor ki, bazı oyunlar Sovyet devrinde sisteme uygun değiştirilmiş, büyükler oyunundan çocuk oyununa dönüştürülmüş ve böylelikle asıl özelliğini kaybederek yeni bir hüviyet kazanmıştır. Netice itibarı ile bugün söz konusu oyun, ne büyüklerin ne de küçüklerin sevdigi bir oyundur ve gittikçe çok nadir oynanan arkayık oyunlar arasına girmeye başlamıştır. Söz konusu makale, arşivde bulunan orijinal belgelerdeki malumatları gün ışığına çıkararak oyunların asıl özelliklerini göstermesi ve bilgilerin bilimsel olarak ele alınması bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler: aşık (çükö) oyunları, ordo oyunu, kanum dat oyunu.

HOKAND HANLIĞI (1709-1876) DÖNEMİNDE EVLİLİK VE CENAZE MERASİMLERİNDE DÜZENLENEN HALK OYUNLARI

Mairambek TAGAEV

Hokand Hanlığı'nın sosyal yapısı yerlesik ve göçebe olmak üzeri iki ana kısımdan oluşmaktadır. Hanlıkta düzenlenen evlilik, sünnet ve cenaze törenlerinde tertiplenen ziyafetler vaha ve göçebe halk arasında at yarışlarının eşlik ettiği büyük bir halk oyunlarından ibaretti. Evlilik ve sünnet merasimlerinde tertiplenen eğlence ve halk oyunlarına toy, cenaze törenlerindeki merasimlere aş vermek denilirdi. Yerlesik vahada olduğu gibi göçebelerde ölüyü defnettikten sonra yılın yedinci, kırkinci, yüzüncü bazen de cenazeden dokuz yıl sonra halka aş ziyafeti verirler. Bu ziyafetlerde binlerce koyun, at kesildi ve at yarış müsabakaları düzenlenirdi o kadar neşeli hava hüküm sürerdi ki ziyafetin asıl sebebi olan matemi hiç kimse hatırlamazdı. Ziyafetler daha çok at yarış oyunlarıyla şenlik kazanırdı. Bütün göçebeler hayatları boyunca hayvanlarla uğraştıklarından genelde bütün göçebeler iyi bir at binicisiydi. At yarışlarına kök börü, ulak çabis, bayga, kız kuumay denilirdi. Ayrıca bu gibi merasimleri şarkıcı ve dansçıların gösterdikleri halk oyunlarıyla daha eğlenceli hale getiriyordu.

Göçebelere nispeten şehirde hayat geçirenlerin oyun ve eğlenceleri seyretme tarzında olan temâşalardan ibaretti. Çayhaneler, çay ile sohbet edilen başlıca mekânlardan olmakla beraber halk oyunlarının oynandığı ve hayvan dövüşlerinin yapıldığı birer eğlence merkezleriyydi. Aynı şekilde Pazar yerleri de en az çayhaneler kadar oyun ve eğlencelerin tertip edildiği kalabalık kendine çeken mekânlardandı. Yerlesik halkın en çok sevüp eğlendikleri eğlence ise hayvan dövüşleriyydi.

Anahtar kelime: Toy, aş vermek, cenaze merasimleri, kök börü, ulak çabis, bayga, kız kuumay, köc dövüşleri, kuş dövüşleri.

INTERNATIONAL NOMADIC GAMES IN TERMS OF NATIONAL IDENTITY FORMATION: KYRGYZSTAN EXAMPLE

Mustafa ORÇAN

Since the early 1990s, there have been two major developments in the Central Asian Turkish societies, which left the Soviet Union and declared its independence. He first is the state institutionalization process and the second is the process of nationalization. In this study, the first nomadic games in 2014 will be explored and evaluated in Kyrgyzstan, one of the first countries to declare independence in 1991, as an indicator of both public institutionalization and nationalization. The Games, which were held for the third time in 2018, attracted great attention from the public and attracted great interest from other countries, particularly the region and related countries. With the World Nomad Games, Kyrgyzstan not only showed the institutionalization ability in the international platform, but also made the transfer of traditional culture with the modern organization, and ensured the survival of the nomadic culture for all the nomadic societies and cultures in the world. In particular, it has created an excitement among the

neighboring countries and the region, and it has begun to nourish national identities by increasing international competition. After this decision, the Kyrgyz Republican public initiated new discussions about whether the game should be held abroad. But as a result, the people of Kyrgyzstan and the state are proud to organize the nomadic games and export/transfer them to the world and thus show more interest in their national sports and culture transfer of the game. With the theme of nomadic culture and games in the world, this was the first time a sporting organization was held in the Republic of Kyrgyzstan, a young state. The effects of this successful organization on the construction of identity in Kyrgyzstan public will be evaluated in this study. In addition, the effects of these games on the national competition among the societies in the region will also be partially addressed.

Key Concepts: Nomadic Culture, World Nomad Games, Kyrgyzstan, National Identity, Nationalism.

УЛУТТУК БААЛУУЛУКТАРДЫ КАЛЬПТАНДЫРУУДА САЛТТУУ СПОРТТУН РОЛУ

Сааткан НАРКУЛОВА

Тарых барактарында таасын из калтырган көчмөн элдердин жашоо образынын негизин түзгөн салттуу спорт оюндары алардын маданияты, улуттук баалуулуктары менен тыгыз байланышта болуп келген. Жоокерлик заманда өзгөчө түрк элдеринин жашоосунун дээрлик бардык багыты, ал гана эмес оюндары дагы улам кийинки муунга согуштук тактикалар менен бирге улуттук баалуулуктарды үйрөтүүгө ылайыктаалган. Убакыттын өтүшү менен улуттук маданияттын өзогүн түзгөн оюндар көңүл ачуучу багытта гана ишке ашып калган. Бирок, ошону менен бирге, салттуу оюндар улуттук баалуулуктардын озгөчөлүктөрүн өзүнө синирип, ошол элдин тарыхын, маданиятын, дүйнө таанымын кошо алып жургондүктөн, мындай оюндар улам кийинки осүп келаткан муунду байыркы бабалардын мурастары аркылуу тарбиялап келет. Макалада түрк элдеринин ичинен кыргыз элиниң салттуу оюндарынын улуттук баалуулуктардын кальптанышында орду канчалык экендиги ошол эле оюндардын негизинде ачылып берилет.

Ачкыч сөздөр: спорт, салттуу оюндар, улуттук баалуулуктар, ат оюндары.

ОЮН МАДАНИЯТЫ: НОРМАТИВДИК ЖАНА ЧЫГАРМАЧЫЛ ЧЕНЕМДЕР / THE CULTURE OF GAME: NORMATIVE AND ART ASPECTS

Жамгырбек БӨКӨШОВ / Zhamgyrbek BOKOSHOV

Nomad games have their own particular culture. The games are organized and implemented in accordance with certain conditions, rules and environment. At the same time, there is always a room for players to play games in free and creative way and

provides a space for them to demonstrate their skills. The scientific paper reviews the role and importance of normative and art (esthetical) parts of games, as well as the relationship and the linkages between them. It considers how the interest, pleasure and emotional parts of the game go in line with the games esthetics. The players and observers acceptance, perception, assessment, evaluation are reviewed within the frameworks of the phenomenological, hermeneutical and ontological categories. The paper marks how cognitive, esthetical, social, cultural peculiarities of games are determined, change and vary within the context of history and civilization emerging from traditions and innovations. The paper studies what is the role of phenomenological and hermeneutical determination and what are the interrelations, duties and results of games definition, knowledge and disposition. The study is based on the methodology of understanding and assessing the meaning of normative and art elements of culture of games in the wide social-cultural context.

Key words: game, player, nomad games, norm, art, creativity, esthetics, phenomenon, hermeneutics.

САЛТТУУ ОЮНДАРЫНЫН ФИЛОСОФИЯЛЫК МААНИ-МАҢЫЗЫ

Абдирашит БАБАТАЕВ

Оюндуун маани-маңызы, оюндуун адамдын дүйнө таанымына болгон таасири жонупдо байыркы мезгилдерден тарта түрдүү көз караштардын айтылгандыгы баарыбызга белгилүү. Албетте, оюндардын қурактык жана жыныстык оғычоолуктөрө карата да түрдүү таасирлери бар. Адам баласынын ақыл дарамети оюнду ойлоп таап өркүндөткөн болсо, ойнолуу келген оюндардын ошол эле мезгилде адам баласынын ақыл жөндөмүн өркүндөткөндүгү жана ақыл көрөнгөсүн байыткандыгы чындык. Салттуу оюндарды жашоонун көп кырдуулугуна жана курчаган сырдуу дүйнөгө болгон озгөчө мамиле катарында кабылдоо абзел. Анткени, көчмөн элдердин салттуу оюндарынын пайда болуусунун жана анын турмушта ар дайым колдонуулусунун өзүнчө табышмактуу сыры болгондой эле, бул оюндарды дүйнөнү таанып билүүнүн, ага карата өзгөчө мамиле жасоонун, аны чечмелөөнүн белгиси жана жашоодогу ар кандай кырдаалга даярдык катарында түшүпүүбүз керек. Мындан улам, көчмөн элдердин салттуу оюндары бизге жалгыз гана өтмүш тарыхты жана турмуш чындыгын түшүндүрбөстөң, кочмондердүн ой-санаасын, турмушка болгон үмүт-тилектерин жана жалпы жашоодон чыгарган корутундулары жөнүндө да маалымат берег. Биз бул макапада байыркы көчмөн элдердин салттуу оюндарын ата-бабалардын басып өткөн жолунун элеси, адамдардын жалгыз бири-бирине эмес, ошол эле учурда айланы чойрордуктөрө берген сыйны, алардын дүйнөгө жана жашоого болгон көз карашы катарында карап, салттуу оюндардын коомдук турмушта аткарган философиялык функцияларын жана бул оюндардын кыргыз философиясында ээлеген ордун жана маңызын талдоого алабыз.

Ачкыч сөздөр: Салттуу оюндар, оюндардын маңызы, дүйнө тааным, кыргыз философиясы, көчмөн жашоо, менталитетик өзгөчөлүк.

БҮТКҮЛ ДҮЙНӨЛҮК КӨЧМӨНДӨР ОЮНДАРЫ

Сайтдин АЗИЗБАЕВ, М. К. САРАЛАЕВ, М. И. ТАГАЕВ

Көчмөн элдеринин салттуу оюндары атам замандан бери өнүгүп келген. Тарыхыбыздын ар кандай доорлорунда элдик дene тарбия өзгөчө - дene тарбия системасынын түрүнө айланып, өнүгүп келген экен.

Заманбап мезгилиндеги, эгемендүлүктү алганыбыздын бери көчмөн элдердин оюндары жандандырылып, жакшы өнүгүп келатат. Булардан Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарын атасак болот.

«Бүткүл Дүйнөлүк Көчмөндөрдүн оюндары» - Кыргызстандын долбоору, республикабыздын эгидасынын астында өтүп жатат. Бул долбоорду эң алгач Кыргызстан ар кандай форматта сунуштады.

Алгачкы жолу «Бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюндарын» өткөрүү идеясын «Ысык-Көл-Аврора» санаторийинин директору, Кыргыз мамлекеттик дene тарбия жана спорт академиясынын бүтүрүүчүсү, Ысык-Көл обlastынын ыйгарым укуктуу өкүлү Асхат Акибаев алып чыккан.

«2011-жылы Кыргызстандын ошол кездеги Премьер-Министри» Алмазбек Атамбаев менен Туркиянын ошол учурдагы Премьер-Министри Реджеп Тайил Эрдоган көчмөндөрдүн оюндарын өткөрүүнү ишке ашыруу боюнча маанилүү документке кол койгон. Анда Бүткүл дүйнөлүк көчмөн оюндары Кыргызстанда болсун деген чечим кабыл алынган. Ошондой эле Кыргызстан, Казахстан, Турция жана Азербайджан мамлекеттеринин президенттери жолугушканда бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюндары Кыргызстанда болсун дешип, аны декларациянын атايын бир пунктуна киргизишкен.

Кыргыз эли ондогон кылымдар бою дene тарбияны, оюн – зоокторду, мелдештерди жаштарды тарбиялоодо да толук колдонуп, муундан-муунга өткөрүп келгени белгилүү. Жаштар ыймандуу болушу, тартыкке көнүшүү, күчтүү болуп, эр жүрөктүү, салтты сактай билген адамдардан, инсандардан болушун ата-бабалар максат кылышкан.

Жогоруда аткарылган дene тарбия жана спорт тармагындагы иш-чаралар, Бүткүл Дүйнөлүк көчмөндөр оюнунун өткөрүлүшү келечекте мамлекеттердин ортосундагы достуктуу, туугандаштыкты чындал келечекте түрк элдеринин салттуу оюндарын өнүктүрүүдө өзүнүн чоң ролун ойнойт деген пикирдебиз.

DÜNYA GÖÇEVE OYUNLARI VE DÜNYA ETNOSPOR KONFEDERASYONU: GÜNLÜK VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİ

Kanat MAMBETALIYEV

Günümüzde küresellesme süreci şartlarında dünya halklarının özgünlük ve kültürel ve tarihi mirasını koruma sorunları gittikçe güç almaktadır. Siyasetçiler, uluslararası örgütler ve bilim adamları tarafından bu sorunlara farklı çözüm yolları getirmektedir. Etkin ve aynı zamanda olağan olmayan bir çözüm yolu olarak geleneksel beden eğitimi

ve onun bir dalı olan etnospor alanı belirlenmektedir.

Bu bağlamda Dünya Göçeve Oyunları ve Dünya Etnospor Konfederasyonu gibi uluslararası kurumlarım oluşması güncel ve isabetli bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda yazılanları göz önünde bulundurarak, işbu araştırmmanın amacı Dünya Göçeve Oyunları ve Dünya Etnospor Konfederasyonu kurumlarının özgünlüğünün, sosyal ve kültürel önemini ve gelişme perspektiflerinin ele alınması olmuştur.

Yapılan araştırmalar neticesinde sadece etnospor oyun türlerinin mevcut kriterlere göre sınıflandırmaya yol açan ve hem teorik hem de pratik önem taşıyan bir sistem oluşturulmuştur. İşbu sistem aracılığıyla misyonu, etnospor ve etnokültürel programları, etnik özelliklerinin korunması ve etnospor programlarının uluslararasılaşmasını kapsayan Dünya Göçeve Oyunlarının özgünlüğünün tespit edilmesi mümkün olmuştur. Bu misyonun hayatı geçirme görevi kısa bir zaman süresi içinde etnospor hareketini koordine eden bir kurum olarak kendini gösterebilen Dünya Göçeve Oyunları kurumuna verilmiştir. Bu makalede II Dünya Göçeve Oyunlarının düzenlenmesindeki partner rolü gösterimiştir.

Anahtar Kelimeler: Etnospor oyun sistemi, Dünya Göçeve Oyunları.

DÜNYA GÖÇEVE OYUNLARININ TÜRKİYE BASININDAKİ YANSIMALARI

İrfan ARIK - Deniz ARIK

Dünya Göçeve Oyunları 2-8 Eylül 2018 tarihinde Kırgızistan'da üçüncü kez gerçekleştirilmiştir. Organizasyona katılan ülke halkları arasında etkileşimi güçlendirmek ve geleneksel spor oyunlarının gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamak amacıyla her iki yılda bir düzenlenen oyunlara bu yıl 77 ülkeden 3000'den fazla sporcuya katılmıştır. Ülkeler arasında yapılan spor müsabakalarının bu müsabakalara katılan ülkelere yararı sadece sporla sınırlı kalmamakta birçok bakımından ülkelere fayda sağlamakmaktadır. Öncelikle organizasyonun yapıldığı ev sahibi ülkenin tarihinin, kültürünün, doğasının ve sporunun tanıtılmasına aracılık yapmaktadır. Nitekim gerçekleştirilen Dünya Göçeve Oyunları organizasyonu aynı zamanda kardeş Türk halkları arasındaki bağların güçlenmesini de sağlamaktadır. Zira organizasyona en büyük ilgi geçmişte göçeve kültüre sahip Türk kökenli halklar tarafından olmaktadır. Buna paralel olarak Dünya Göçeve Oyunları en çok söz konusu ülkelerin basınında yer almaktadır. Bu noktada diğer ülkelerin medyasında Dünya Göçeve Oyunlarının nasıl yansıtıldığı ve hangi yönüne vurgu yapıldığı önem kazanmaktadır.

3. Dünya Göçeve Oyunlarının açılış törenine Türkiye Cumhuriyeti devlet başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılması nedeniyle Türk medyasının ilgisi önceki yıllara nazaran daha fazla olmuştur. Organizasyonun 4.ncüsünün 2020 yılında Türkiye'de yapılması da Türk medyasının ilgi göstermesinin diğer bir sebebi olmuştur.

Çalışmada veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. 2018 yılı 15 Ağustos ve 15 Eylül arasında Türkiye'de basında 3. Dünya Göçeve Oyunları ile ilgili çıkan haberler analize tabi tutulmuştur. Yapılan analizler neticesinde Türkiye basınında çıkan haberlerin daha çok devlet başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açılış törenine katı-

lımı ve oyunları bir sonraki organizasyonunun Türkiye'de yapılaceğ konusunda olduğu görülmüştür. Organizasyonun tarihteki Türk kavimlerin hayatma ve medeniyetine ışık tutmayı amaçladığı da Türkiye'de basında vurgulanan diğer nokta olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dünya Göçebe Oyunları, Türkiye, Kırgızistan, Basın

TELEVİZYON DİZİLERİNİN KÜLTÜREL AKTARIMDAKİ ROLÜ: DİRİLİŞ ERTUĞRUL ÖRNEĞİ

Fatih BEKTAŞ - İdris YILMAZ - Akın ÇELİK - Fatih ÇEP

Medya çağı olarak nitelendirilen yirmi birinci yüzyılda en etkili kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon kitlelere ulaşmada ve kültür aktarımında etkili araç olduğu görülmektedir. Kültür aktarımı, bir millete ait kültürel özelliklerin yeni nesillere anlatılması, kavratalması ve benimsetilmesidir. Kültürel değerlerin gençlerimize anlatılabilmesi, benimselmesi ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması, gençlerin okuma, izleme alışkanlığını edinmesi, eğitilmesi ve kişiliğinin şekillenmesinde televizyonlardaki tarihi dizilerdeki oluşturan metinlerin içerik, tür, tema seçimi gibi hususlar bakımından seçkin olması çok önemlidir. Ülkemizdeki televizyon dizilerinin içerikleri ve konuları incelendiğinde Diriliş Ertuğrul'un tarihin derinliklerindeki millî, manevi, kültürel ve evrensel değerlere yer vermesi bakımından bir eksiği giderdiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı ülkemde de yayımlanan yerli yabancı kamu oyunda isim yapmış araştırma tarih temali çekilen televizyon dizilerinin yayıldığı zaman aralığı, İMDB puanı, harcanan para, çekimlerin yapıldığı yer, yayınlandığı ülke sayısı, izlenme sayısı bakımından değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, kültür, değerler

Ч.АЙТМАТОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫ БОЮНЧА ТАРТЫЛГАН КӨРКӨМ ТАСМАЛАРДАГЫ САЛТЫҚ ОЮНДАР

Р. И. ТАШТЕМИРОВА

Залкар жазуучу Ч. Айтматов адам ааламын ар тараптан иликтеп, анын каармандары дүйнө кезип, окурмандарын жан дүйнөсүнө бұлук салып, ойдүйнөсүндө жашап келет. Ошоной эле дагы бир өзгөчөлүгү чыгармаларында улуттук баалуулук катары улуттук оюндарды көркөм чагылдыргандығы болуп саналат. Ал эми Айтматовдун чыгармалары боюнча тартылған көркөм тасмаларда улуттук оюндардың чагылдырылуучы гарманын жүзүн ачууда максаттуу пайдаланылат.

Ачкыч сөздөр: карым-катыш, образ, гармония, каарман, сюжет, кыз куумай, улак тартыш, жамбы атуу ж.б.

DÜNYA GÖÇEBE OYUNLARI TANITIM FILMLERİ ANALİZİ

Yusuf YURDİGÜL-Marat ERGEŞOV

2014 yılından beri iki yılda bir düzenlenen Dünya Göçeve Oyunlarında Kırgızistan dahil dünyanın pek çok ülkesinden sporcular bir araya gelerek farklı geleneksel spor oyunlarında mücadele vermektedir. Bu oylarla ev sahipliği yapan Kırgızistan Dünya Göçeve Oyunlarının gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda tanıtımının yapılması için pek çok çalışma gerçekleştirmektedir.

Bugüne kadar üç defa gerçekleştirilen bu oyunlar Kırgızistan için uluslararası anlamda büyük bir prestij sayılmaktadır. Oldukça profesyonelleşen oyunlar sürecinde bu profesyonelliğe katkıda bulunan tanıtım filmleri de önem arzu etmektedir. İletişim çalışmalarının hemen hemen bütün alanlarında kullanılan tanıtım filmleri Dünya Göçeve Oyunları gibi oldukça büyük ve profesyonel organizasyonlarda da kullanılmaktadır.

Çalışmamız tanıtım filmleri yoluyla Göçeve Oyunlarında uluslararası anlamda bir形象 oluştururan Kırgızistan'ın tanıtım stratejisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Tanıtım Filmi ve Dünya Göçeve Oyunları konularında bir literatür taraması yapacak olan çalışma; 2014, 2016 ve 2018 oyunlarına ev sahipliği yapan Kırgızistan'ın bu organizasyonlar için yaptığı üç farklı tanıtım filmine içerik çözümlemesi yöntemi uygulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Göçeve Oyunları, Tanıtım Filmi, Kırgızistan

GELENEKSEL TÜRK DÜNYA GÖRÜŞÜ BAĞLAMINDA GÜREŞİN ANLAMI VE MİTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Özkul ÇOBANOĞLU

Çalışmamızda Türk kültür ekolojisinin oluşup coğrafi olarak yayılıp genişlemesinde ve eski dünyansın çok büyük bir kısmını yönetimi ve tesiri altına alan bir güçe dönüşmesinde eğitip ürettiği insan tipinin veya çocukların fiziki ve psikolojik formasyonunu vermede belki de en önemli yere ve role sahip unsur kanaatimizce gureştir. Çalışmamızda gureşin bu yeri ve rolünü mitolojik dönenden yakın zamanlara kadar örnekleşip geleneksel Türk dünya görüşü doğrultusunda kazandırdığı anımlar ve bunların kökenleri üzerinde durularak tahlil edecektir.

Anahtar Kelimeler: gureş, sosyo-kültürel semantik, geleneksel Türk dünya görüşü, mitolojik çözümleme, Türk dünyası

KIRGİZİSTANDA GÜREŞ TÜRLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Alpaslan AŞIK - Cebraeil NERGİZ - Tahmira SABRALİYEVA

Güreş kelime anlamı, insanlar arasında silahsız olarak en basit ve doğal bir mücadele şekli olan güreş; insan figurünü de aşıp hayvan figürleriyle de ifade edilen, iki

canının en doğal mücadele örneği olan, insan organizması ile zekası ve psikoloji ilkesi bütünlüğe dayalı olarak yapılan en eski spordur. İnsanların doğasında var olan haya- ta dört elle sarılma ve büyük bir yaşama arzusu onları bir birine karşı saldırgan yapmış ve mücadeleye zorlamıştır. Bu karakteriyle güreş; tarihte yer almış tüm göçebe halk- larda olduğu gibi eski Türklerde de rastlanmaktadır. Bundan dolayı güreş İnsanlık tarihi kadar eski ve uzun yıllara giden bir geçmişe sahiptir. petroglif ve arkeolojik veri- ler güreşin insanlık tarihi ile birlikte başladığını gösterir. Spor tarihi otoriteleri de dün- ya da ilk spor formatının ve ilk örgütlenen sporun güreş olduğunda hemfikirlerdir. Ayrıca güreş hemen hemen tüm toplumlarda dinsel kökenli olduğu da bir gerçektir. Bilinen ilk somut güreş arkeolojik bulgusu M.Ö. 3000 yılında Sümer medeniyetine aittir.

Bu çalışmamızda Kırgızistan'da Güreş sporunun türler olan Aliş, Kırgız Güreşi Leylek Güreşi (Pehlivan güreşi) ve At üzerinde Güreş olmak üzere bu güreş türlerinin tarihsel gelişimi ve güreş sporuyla ilgili detaylı bir inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, güreş, ata sporu, arkeoloji, petroglif

GELENEKSEL MOĞOL GÜREŞİ BUKH

Unsal TAZEGÜL - Serdar GERİ - Atilla ÇAKAR

Güreş, köklü geçmişe sahip olan bir spor dalıdır. Güreş, milattan önceki dönemlerde bütün toplumlarda farklı isimler altında ve yoresel kurallara bağlı olarak yapılmıştır. Güreş sporu, içinde bulunduğu toplumun karakteristik özelliklerini ve inanç sistemlerini yaşatmaktadır. Güreş; doğuş ilhamını, yırtıcı ve yabani hayvanların birbirleri ile boğuşmasından, mücadeleinden alan bir spordur. Milattan önceki dönemlerde güreşin önemli bir spor olmasındaki birincil etkenlerden birisi de askeri eğitimin bir parçası olmasıdır. Geleneksel Mogol güreşi Bukh'dur. Mogolistan'ın geniş bir coğrafî yapıya sahip olmasından dolayı bu güreş bölgelere bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Günümüzde bu spor 2 temel şekilde uygulanmaktadır. Khalkh Bukh Moğolistan'da ve Ujumchin Bukh tarzı güreş ise Moğolistan'ın iç kısmında yapılmaktadır. Moğollar ait olan bu geleneksel iki güreşte giyinilen giyside farklılıklar gözlemlendiği gibi birçok benzer yönlerde gözlemlenmektedir. Yapılan bu çalışmanın amacı, Mogol toplumunun geleneksel güreşi olan Bukh'u tanıtmaktır. Yapılan bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, farklı kütüphanelerden ve elektronik ortamda konuya ilgili; dergi, kitap ve tezlerle ulaşarak konuya ilişkisi olanlar seçilip çalışmada kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda, Mogol geleneksel güreşinin birden farklı şekilde uygulandığı ve bir birinden farklı yönlerinin olduğu belirlenmiştir. Naadam festivalinde güreşin önemli bir yeri olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Mogol Güreş, Khalkh Bukh, Ujumchin Bukh.

ELİT DÜZEYDEKİ GÜREŞİLERİN SARGINLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

**Mehmet GÜL - Levent CEYLAN - Hüseyin Fatih KÜÇÜKIBİŞ - Mücahit FİŞNE
- Gökhan SINIRKAVAK**

Bu çalışmada, elit düzeydeki güreşçilerin sarginlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Elit düzeydeki güreşçilerin uluslararası başarıları elde edilebilmesi birçok etkene bağlı olduğu gibi bunlardan biri de birey-grup ve görev-sosyal ilişkisi grub dinamigi yani grup sarginlığıdır. Bu bakımdan elit güreşçilere grubun çekiciliği (attraction to the group) ve grubun bütünlüğüne (group integration) belirlemek amacıyla grub sarginliğini değerlendirmek önemlidir. Araştırmanın evreni elit düzeydeki genç ve milli güreşçiler oluşturmaktadır. Örneklemi ise tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 104 güreşçiden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, 7 maddelik kişisel bigi formu ve Carron ve arkadaşları tarafından geliştirilen, Özel ve Aydin tarafından Türkçe 'ye uyarlanan 18 maddelik Grup Sarginliği Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde yüzde, frekans, ortalama değerler kullanılmıştır. Sorulara verilen cevapların karşılaştırılmasında Ki-Kare analizi ve çapraz tablo analizi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan güreşçilerin 14'ü Lise ve altı (%13,5), 83'ü Lisans (%79,8) ve 7'si Yüksek Lisans (%6,7) düzeyinde eğitim durumuna sahiptir. Çalışmaya 81 (%80,8) serbest stil ve 20 (%19,2) greko-romen stil olmak üzere toplam 104 güreşçi katılmıştır. Katılımcıların 2'si 1-3 yıl, 11'i 4-6 yıl ve 91'i 7 yıl ve üzeri spor yaşına sahiptir. Güreşçilerin 45'i gençler uluslararası turnuvalarda, 10'u gençler Avrupa ve Dünya şampiyonalarında, 13'ü büyükler uluslararası turnuvalarda, 3'ü büyükler dünya şampiyonalarında, 5'i Akdeniz olimpiyat oyunlarında ve 1'i olimpiyat oyunlarında olmak üzere derecelere sahiptir ancak 17'sinin hiçbir uluslararası derecesi yoktur. Araştırmada elit düzeydeki güreşçilerin grup sarginlık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Greko Romen stil güreşçilerin Serbest stil güreşçilere oranla grup sarginlık düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güreş; Sargılık; Elit Güreşçiler

*Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (CÜBAP) tarafından desteklenen BED024 nolu proje kapsamında hazırlanmıştır.

GELENEKSEL HİNT GÜREŞİ KUSHTİ VE MUKANA

Ünsal TAZEGÜL, Serdar GERİ, Atilla ÇAKAR

Güreş, insanlık tarihinin önemli sporlarından biridir. Güreşin ortaya çıkmasında zorlu doğa koşulları önemli rol oynamıştır. İnsanlar zorlu hayat koşullarında hayatı kolaylaşım için hayvanlarmış bir birlere ile nasıl mücadele ettiklerini gözlemeleyerek onları örnek alırlar. İlke insanların hayvanları gözlemeleyerek öğrendikleri mücadele şekilleri güreş sporunun doğusuna yol açar. Milattan önceki dönemlerde güreşin önemli bir spor olmasındaki birincil etkenlerden birisi de askeri eğitimin bir parçası olmuştur. Geleneksel Hint güreşi Kushti'dir. Bu güreş şekli (daw, pech ve pantra) olarak isimlen-

dirilen 3 bölümden oluşur (atak, karşı atak ve duruş). Geleneksel Hindistan güreşi, Hindistan'ın Kuzey bölümünde Vedic zamanından beri bilinen ve oldukça yaygın olan bir spor dur. Yapılan bu çalışmanın amacı, Hindistan toplumunun geleneksel güreş olan Kushti ve Mukana'yı tanıtmaktır. Yapılan bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, farklı kütüphanelerden ve elektronik ortamda konuya ilgili; dergi, kitap ve tezlerle ulaşarak konuya ilişkisi olanlar seçilip çalışmada kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda, Hint toplumunda güreşin önemli bir yere sahip olduğu ve geçmişinin M.Ö. 1500'lere kadar dayandığı belirlenmiştir. Ayrıca Hint mitoloji ve destanlarında güreşten bahsedildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Hint Güreş, Kushti, Mukana.

ЫСЫК-КӨЛДҮН КИЧИ-ТЕГЕРЕК ТООСУНДАГЫ АСКЕРДИК ОЮН-ЗООКТОРДУ ЧАГЫЛДЫРГАН ПЕТРОГЛИФТЕР

Кайрат БЕЛЕК

Ысык-Көлдүн Тескей Ala-Too аймагында байыркы жана орто кылымдарга тиешелүү петроглифтер, уруулук тамгалар жана ар түрдүү тилде жазылган жазма эстеликтер кенири кездепет. Бул өз убагында аталган аймактагы социалдык катмардын байыргадан эле өтө жуурулушкандыгын көргөзөт. Албette мындай изилдөөлөрдө байыркы доордун маданий турмушун эске алуу кажет. Археологиялык жана эпиграфикалык материалдардын негизинде Ысык-Көлдүн Тескей Ala-Too аймагы абдан чиеленишкен маданий катмарлардан туруп, коомдун саясий жана экономикалык абалы ар дайым туруктуу боло бербегендигин байкайбыз.

Макалада Тескей Ala-Toonun “Тегерек” атالышындағы тоо кыркаларынан табылган петроглифтердеги байыркы элдердин аскердик өнөрү, аңчылык жана күнүмдүк турмушун чагылдырган этнографиялык маалыматтарга кенири токтолобуз.

Ачкыч сөздөр: Кыргызстан, Тескей Ala-Too, петроглифтер, аскердик оюндар.

ЕВРАЗИЯ ЭЛДЕРИНИН КОЛОНИАЛДЫК ДООРДОГУ ӨЗ АРА БАЙЛАНЫШТАРЫНЫН ӨНҮГҮШҮНДӨ КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТУУ ОЮНДАРЫНЫН ЭЭЛЕГЕН ОРДУ

Аскарабек БЕДЕЛЬБАЕВ

Ааламдашуу доорунда этностор менен диний конфессиялардын ортосундагы конфликттердин күч аlyышы улуттар аралык мамилелерди чындоого көнүл бурууunu талап кылууда. Дүйнөнүн прогрессивдүү коомчулугу бил татаал маселени чечүүнүн каражаттарынын бири катары откөн тарыхтын оң тажрыйбаларына таянуу керек деп эсептейт. Бул багыттан алганда Евразия элдеринин оторчуулук мезгилдери өз ара байланыштарын ар тарааптуу изилдөө эң актуалдуу маселелердин бири болуп саналат.

Россия империясы XIX кылымдын ортосунан тарта Борбордук Азияны ыкчам басып ала баштац, бул процесс 1876-жылы Кокон хандыгынын жоюлушу менен дәэрлик аяктаган. Аймакта орус падышачылыгынын оторчулук саясатына ылайыктантырылып түзүлгөн административдик курумдар жергиликтүү калктын кылымчылыктарынын каршы келген. Бөлүштүрүүдө бир эле этностун өкулдерүү ар башка облустарга, уезддерге жана волостторго бөлүштүрүлүп, алардын биримдешүүсүнө бөгөт коялган. Жергиликтүү калктын укуктары мүмкүн болушунча чектелгөт.

Ар кандай тоскоолдуктарга карабастан Евразиянын көп улуттуу элдеринин кынамдардын терсенин кальптанган салттуу байланыштары өнүгө берген. Маданий кырым-катнаштардын бекемделишинде кыргыздардын салттуу оюндары чөн рөль ойногон.

ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИОЛОГИИ СПОРТА В КЫРГЫЗСТАНЕ

Бакытбек МАЛТАБАРОВ

В 2015-2016 учебном году под руководством автора этих строк, был начат новый Государственный образовательный стандарт (ГОС) Высшего профессионального образования (ВПО) третьего поколения двухуровневой подготовки по направлению: «Социология» бакалавр и магистратура. В данный ГОС ВПО был положен для магистрантов I – года обучения кафедры социологии курс: «Социология спорта», которая была прочитана в 2016-2017 учебном году.

Таким образом, можно считать о том, что зарождение социологии спорта как теории среднего уровня в независимом Кыргызстане предложенной американским социологом Р. Мертоном можно рассматривать 2017 г. а социология несмотря на трудности, она завоевала право на существование, она стала лидером среди социальных наук, и что социология как общесоциальная наука на современном этапе бурно развивается и изучение спорта как социального явления и как социального института в условиях глобализации является одним из приоритетных направлений среди социологов современного Кыргызстана.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАДИЦИОННЫХ ИГР КОЧЕВНИКОВ

Гюзаль АБДУЛЛАЕВА

Традиционные игры кочевников отличаются функциональной релевантностью для бытия кочевых народов. Подобный тезис справедлив как в плане диахронии, так и в разрезе настоящего времени.

Традиционные игры кочевников выступали в качестве возможности межэтнического общения. Для примера можно обратиться к повести Чингиза Айтматова

ва «Прощай, Гульсары». Здесь мы встречаем яркие сцены состязаний по «кок бору» между киргизами и казахами. На самом деле эти состязания играют более значимую дипломатическую роль. Они поддерживают вековые узы дипломатической связи между двумя братскими народами. В дальнейшем повествовании в этой же повести мы видим проявления такой связи и в радости, и в печали.

Среди современных встреч кочевников на состязаниях целесообразно отметить Всемирные игры кочевников. Три раза такие состязания проходили на берегу Иссык-Куля в Кыргызстане. Здесь дипломатический аспект проявился очень четко. Например, на последних двух играх я участвовала лично. Я накопила определенные наблюдения. На церемонии открытия и играх в Кырчыне проходили встречи и знакомства. Имела место интенсивная межкультурная коммуникация. Она и составила главное достижение и несомненный успех мероприятия.

Межкультурная дипломатическая коммуникация проходила по двум направлениям: 1. Этнокультурная – танцы, песни, кухня, одежда, обычаи и традиции; 2. Этноспортивная - спортивные и игровые состязания по разным видам. Оба направления дополняли друг друга.

Затронутые процессы способствуют установлению контактов дипломатического характера. Больше того, они помогают всем народам мира противостоять таким негативным явлениям, как культурный геноцид и другие нежелательные проявления нетерпимости к культурному и этническому разнообразию планеты.

Ключевые слова: дипломатия, игры кочевников, межкультурная коммуникация, этнокультурное разнообразие.

-----СВ-----

*Келечек колубузда!
Gelecek Elimizde!*

www.manas.edu.kg

e-mail: sempozyumth2018@gmail.com

Adres: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Cengiz Aytmatov Kampusü,
Kasım Tinistanov Konferans Salonu, Çal Mikrorayonu, Bişkek / Kırgızistan
İletişim Tel: + 996 700 92 65 59 / +996 552 08 11 82